

Workning Paper nr. 17

På egne ben i nye omgivelser

Sydöstra Skåne og Bornholms möjligheter i Öresundsregionen

Udarbejdet for samarbejdet
Sydöstra Skåne/Bornholm

af

Peter Billing
og
Tage Petersen

Center for Regional- og Turismeforskning
Stenbrudsvej 55
DK-3730 Nexø, Danmark
Tel. +45 56 44 11 44 Fax +45 56 49 46 24
E-mail: crt@crt.dk Homepage: www.crt.dk

Copyright: © 2003 Center for Regional- og Turismeforskning og forfatterne.

Mindre uddrag, herunder figurer, tabeller og citater er tilladt med tydelig kildeangivelse. Skrifter, der omtaler, anmelder, citerer eller henviser til nærværende, bedes sendt til Center for Regional- og Turismeforskning.

ISBN: 87-90881-78-8
Net ISBN: 87-90881-79-6

August 2003

Förord

Center för Regional- och Turismeforskning (CRT) har fått i uppdrag av Sydöstra Skånes Samarbetskommitté (SÖSK) och Bornholm att genomföra en analys av näringslivets och arbetsmarknadens situation och utvecklingstendenser i områdena. Undersökningen skall ses i ljuset av SÖSK-Bornholms ökade involvering i integrationssträvandena i Öresundsregionen.

Tillsammans med den nyligen publicerade rapporten från CRT *Undersøgelse af hindringer for transittrafik mellem Bornholm og det øvrige Danmark gennem Sverige* (Working Paper nr. 16), också på uppdrag av SÖSK-Bornholm, innebär den föreliggande undersökningen att det nu existerar två undersökningar som förhoppningsvis lämnar konstruktiva bidrag till utvecklingen av SÖSK-Bornholmsamarbetet som en del av Öresundsregionen.

Ansvariga för rapporten är Peter Billing och Tage Petersen. Till sin hjälp har de haft Per Åke Nilsson och Barbro Anell samt assistans av Hasse Jensen.

En referensgrupp har varit knuten till projektet, bestående av Niels Feerup, Destination Bornholm, Karen-Margrethe Hansen Bager, specialkonsulent, Bornholms Regionskommune, Lillian Jensen, Öresundskomiteens sekretariat, Hanseric Jonsgården, näringslivsutvecklare i Tomelilla kommun samt Malin Ullman, Carrefour Sydsverige, SÖSK. Referensgruppen har hållit fyra möten under arbetets gång. Enskilda medlemmar har också medverkat fortlöpande i arbetet. Ett stort tack framförs till referensgruppen för tålamod och konstruktiv hjälp under arbetets gång.

I sann integrationsanda är rapporten skriven på omväxlande svenska och danska.

Peter Billing
Direktør
August 2003

Indholdsfortegnelse

1	Executive Summary	7
2	Inledning	13
2.1	Bakgrund	13
2.2	Syfte och frågeställningar	13
2.3	Undersökningens uppläggning.....	14
2.4	Datainsamling och metoder	14
3	Från Östersjön till Öresund SÖSK-Bornholmsamarbetets historia och framtid	17
3.1	Orientering	17
3.2	Två decennier av samarbete.....	17
3.3	SÖSK-Bornholm i Öresundsregionen	20
4	Den analytiske forståelsesramme.....	25
5	Så ens og alligevel så forskelligt.....	29
5.1	Så ens.....	29
5.2	... og alligevel	34
5.3	... så forskellige	34
5.4	Sammanfattning	37
6	Den utvidgede arbejdsmarkedens græns.....	39
6.1	Några fler, men äldre, danskar och svenskar	39
6.2	På arbejdsmarkedet og udenfor	41
6.3	Lågutbildade män och högutbildade kvinnor	42
6.4	Ökad mobilitet - men inte till varandra	43
6.5	Sammanfattning	47
7	Strategiske muligheder for SÖSK-Bornholmsamarbejde i Øresundsregionen	49
7.1	Forudsætninger.....	49
7.2	Øresundsregionens betydning.....	49
7.3	Konsekvenser og muligheder for SÖSK-Bornholmsamarbejdet	50
7.3.1	Øget fysisk og institutionel integration i Øresundsregionen.....	50
7.3.2	Initiativer, der støtter områdernes styrkepositioner	52
	Bilagssamling	55
	Käll- och litteraturförteckning	61

Tabel - og figuroversigt

Tabel 1. Areal och folkmängd 1.1 2002	17
Tabel 2. Förvärsarbetande dagbefolkning, branschfördelning 2001, i procent.....	30
Tabel 3. Arbetsställen med anställda november 2000.....	31
Tabel 4. Befolkningsutveckling 1998-2003	40
Tabel 5. Befolkning efter ålder 2002, i procent	40
Tabel 6. Utländska medborgare 2002	41
Tabel 7. Andel befolkning i arbetsför ålder 20-64 år 2001.....	41
Tabel 8. Förvärsarbetande befolkning 20-64 år, 2001, i procent	42
Tabel 9. Befolkning efter utbildningsnivå 2002, i procent	43
Tabel 10. Pendling i SÖSK 2001.....	45
Tabel 11. Pendling, Bornholm 1998-2002	45
Tabel 12. Pendling från Bornholm till Skåne	46
Figur 1. De största företagen på Bornholm 2003.....	31
Figur 2. De största företagen i Sydöstra Skåne 2003	32
Figur 3. Ankomna personer til Bornholm 1998-2002	44

1 Executive Summary

Uppdraget

Sydöstra Skåne och Bornholm befinner sig både bokstavlig och bildligt talat i utkanten av Öresundsregionens dynamiska tillväxtcentra. Här, liksom i regionens övriga utkantsområden, ställs många kritiska frågeställningarna på sin spets: Vilka förutsättningar har Sydöstra Skåne och Bornholm att bli en mer aktiv och funktionellt integrerad del av Öresundsregionen? Hur kan dessa områden både dra nytta av och bidra till utvecklingen?

I syfte att få belyst dessa frågeställningar har Sydöstra Skånes Samarbetskommitté (SÖSK) och Bornholm tagit ett gemensamt initiativ till en undersökning, vars huvudsyfte har varit att,

belysa vilka förutsättningar SÖSK-Bornholm har för att kunna ta del av Öresundsregionens tillväxt och utveckling, samt att peka på strategiska områden som SÖSK-Bornholmsarbetet bör satsa på för att stärka områdenas utveckling inom ramen för den nya regionala kontexten.

SÖSK-Bornholmsarbetet

Undersökningens första huvuddel består av en kartläggning av tidigare och existerande samarbetsprojekt och -relationer inom ramen för SÖSK-Bornholmsarbetet. Vidare behandlas de visioner och strategier för utveckling som SÖSK-Bornholm utarbetat, vilka i sin tur relateras till de visioner som vägleder arbetet i Öresundskommittén, Region Skåne och Bornholms Regionskommune. Här konstateras att det mer än 20-åriga SÖSK-Bornholmsarbetet har iverksatt ett stort antal samarbetsprojekt och flera planeras. En systematisk sammanställning över projekten saknas dock, vilket gör det svårt att mer kvalificerat värdera vad samarbete egentligen gett. Att lära känna varandra är emellertid en god grund för samarbete, och det står klart att det hittillsvarande samarbetet utgör en viktig erfarenhetsplattform att bygga vidare på.

Näringslivet

I undersökningens andra huvuddel undersöks och analyseras näringslivets och arbetsmarknadens situation och utvecklingstendenser i Sydöstra Skåne och Bornholm, relaterat till utvecklingen i Öresundregionen. Utgångspunkten är en statistisk undersökning, som mer kvalitativt analyseras utifrån en teoretisk förståelseram.

För näringslivets vidkommande i Sydöstra Skåne och Bornholm konstateras att:

- I Sydöstra Skåne och på Bornholm sysselsätter de traditionella näringarna, tillverkningsindustri, jordbruk och fiske fortfarande en relativt stor andel av de förvärvsarbetande, 25% jämfört med 16% i Öresundsregionen som helhet. Näringslivsstrukturen i båda områdena karakteriseras av lågteknologiverksamheter med relativt enkla arbetsuppgifter inom såväl jordbruk, tillverkningsindustri som service.
- Sydöstra Skånes och Bornholms domineras av egen- och småföretag. Andelen arbetsställen med 0-1 anställda motsvarar ca. 80% av alla arbetsställen på Bornholm och i Sydöstra Skåne. Dessa omfattar verksamheter inom jordbruk, hotell- och restaurang, detaljhandel, IT, samt kultur och hantverk. Mycket pekar på att framför allt kultur- och hantverksverksamheter i både Sydöstra Skåne och på Bornholm expanderat kraftigt.
- Varken Bornholm eller SÖSK tar del i den innovativa utvecklingen i Öresundsregionen, som inom områdena *Life Science*, ITK-sektorn, eller den forskningsbaserade utvecklingen av livsmedel. Högteknologisk industri, såsom elektroindustri och teleproduktion, förekommer i mycket liten utsträckning i SÖSK-Bornholm. Likaså lyser företag inom datakonsultbranschen, forskning och utveckling, och telekommunikation med sin frånvaro.
- Strukturutvecklingen i den bornholmska jordbrukssektorn avspeglar utvecklingen i Danmark, mot allt större lantbruk, och en fortsatt horisontell integration i förärbetnings- och partihandeln. Branschen

konkurrerar först och främst genom kostnadsminimering, og på en mogen marknad. Jordbruket i SÖSK är lokaliserat i Sveriges viktigaste jordbruks- och livsmedelsproduktionsregion. Upp emot 50% av den svenske livsmedelsproduktionen produceras i Skåne. Livsmedelssektorn i Skåne betecknas som ett livsmedelskluster med alla tillhörande produktionsled och aktörer som gör produktionskedjan komplett.

- Den bornholmska tillverkningssektorn är i hög grad lokalt ägd, och består av ett antal lokalt dominerande verksamheter inriktade mot den bornholmske hemmamarknaden, eller den internationella marknaden. Merparten av den bornholmska industriproduktionen avsätts på den internationella marknaden. Industriverksamheterna i SÖSK utgör en del av det skånska livsmedelsklustret, och är antingen filialer eller underleverantörer till större koncerner. SÖSK är därför mer orienterade mot en nationell marknad jämfört med industriverksamheter på Bornholm.

Arbetsmarknaden

För arbetsmarknadens vidkommande konstateras att:

- Under de senare åren har en tidigare negativ befolkningsutveckling i SÖSK vänt eller avstannat. Sett i ett Öresundsperspektiv är det dock bara Sjöbo och Ystad som kommer i närheten av den genomsnittliga befolkningsökningen på 2% för perioden 1998-2002. För Bornholms del fortsätter den negativa befolkningstrenden även om den mattats något.
- Sydöstra Skåne och på Bornholm kännetecknas av oroväckande förändringar i befolkningens sammansättning: Å ena sidan en allt lägre andel unga personer, och å andra en allt större andel äldre personer. Sydöstra Skåne och Bornholm håller däremot jämna steg med Öresundsregionens som helhet beträffande andelen danska respektive svenska medborgare som bor på den *andra sidan*. Numerärt sett är det fortfarande ett försvinnande litet antal.
- I båda områdena är andelen i arbetsför ålder 20-65 år lägre än genomsnittet för Öresundsregionen som helhet. I Sydöstra Skåne är andelen nästan sex procentenheter lägre, och på Bornholm fyra procentenheter lägre. Andelen förvärvsarbete skiljer sig dock markant åt mellan områdena. I Sydöstra Skåne ligger förvärvsfrekvensen högt över genomsnittet för den svenska delen av Öresundsregionen, och lika med snittet för Öresundsregionen som helhet. Bornholm ligger betydligt under genomsnittet för den danska delen av Öresundsregionen, såväl som för Öresundsregionen som helhet. Till skillnad från Sydöstra Skåne kännetecknas Bornholm av hög arbetslöshet, ca. 11% i snitt 1999-2003, jämfört med ett riksgenomsnitt på 6%.
- På Bornholm uppgår andelen lågutbildade till 34%, jämfört med knappt 25% i Sydöstra Skåne. Omvänt så är andelen högutbildade endast 18% på Bornholm, jämfört med närmare 25% i Sydöstra Skåne. En betydligt högre andel av männen är lågutbildade än kvinnorna (dock ej på Bornholm), medan en betydligt högre andel av kvinnorna är högutbildade än männen.
- Flyttningsströmmarna är livliga i SÖSK-Bornholm. Den ökade flyttningsbenägenheten över Öresund berör dock bara SÖSK-Bornholm marginellt. Även om antalet personer som flyttat från Bornholm till Skåne har tredubblats mellan 1998 och 2002, är det numerärt sett mycket beskedligt, från sex personer till 20. Kommunerna i Sydöstra Skåne lockar knappast alls. År 2001 var det bara sex personer som flyttade dit från Bornholm. Omvänt är intresset lika litet, samma år flyttade tre personer från Sydöstra Skåne till Bornholm.
- Gränspendlingen är obetydlig, och mellan Sydöstra Skåne och Bornholm är den i stort sett obefintlig. Antalet pendlare från SÖSK-området till den danska sidan av Öresundsregionen ökade från 48 personer år 1997 till 115 personer år 2001, men trots den väsentligt förbättrade kommunikationen till Bornholm uppgår antalet pendlare från Sydöstra Skåne till endast ett par personer. Det motsvarande gäller pendlingen från Bornholm till Sydöstra Skåne.

Huvudslutsatserna

I rapportens tredje huvuddel summeras huvudslutsatserna av undersökningen och analysen av näringslivets och arbetsmarknadens situation och utvecklingstendenser i Sydöstra kåne och på Bornholm:

1. Näringslivsstruktur och utvecklingstendenser är i stort sett frikopplade från den dynamiska utvecklingen i regionens dynamiska tillväxtcentra, i synnerhet i förhållande till utvecklingen inom innovativa sektorer som ITK, biomedicin, forskning och utveckling och media.
2. Arbetsmarknad är i stort sett opåverkad av den pågående integrationen och utvidgningen av arbetsmarknaden i Öresundsregionen, och att den påverkan som förekommer är huvudsakligen av konträr karaktär (befolkningens sammansättning, förvärsarbete, utbildningsnivåer, flyttning, pendling).
3. Situation och utvecklingstendenser i SÖSK-Bornholm påminner i stora avseenden om varandra (näringslivs- och arbetsmarknadsstruktur), men det finns också grundläggande skillnader (konkurrens- och marknadsbetingelser, kommunikationsvillkor, erhvervsfrekvens, utbildningsnivåer och rörlighet).

Förslagen

SÖSK-Bornholm har under sin 20-åriga existens genomfört en lång rad projekt och samarbetsinitiativ. Därigenom har det byggts upp en erfarenhet kring tvärnationellt samarbete och etablerats kontakter och förtroenderelationer mellan regionalpolitiska aktörer och tjänstemän i regionen. Samarbetet går med den nya organiseringen inom ramen för Öresundskommiteen, samt med strävandena att etablera en sammanhängande Öresundsregion in i en ny fas. Den gemensamma utmaningen består i att identifiera, på vilka sätt SÖSK och Bornholm, mot bakgrund av egna och gemensamma förutsättningar, kan bidra till och ingå i den regionala arbetsdelningen i Öresundsregionen.

SÖSK-Bornholm har jämför med centerområdena, en antal platsbundna förutsättningar, som bör ligga till grund för en framtida strategi. Målet bör vara, att skapa en utveckling, som bidrar till regionens samlade utveckling. En del av dessa förutsättningar delar SÖSK-Bornholm helt eller delvis med regionens øvrige perifere områden, en del är unika för området:

- En omfattande jordbrukssektor.
- Ett kulturellt og naturmässigt landskap, som kan utgöra grunden för rekreative aktiviteter.
- En bostadsmarknad med konkurrenskraftig pris/kvalitetsrelation.
- Ett näringsliv, vars utveckling är relativt opåverkad av dynamiken i centerområdena.
- En unik geografisk placering og infrastruktur, som innebär att både SÖSK og Bornholm utgör ett potentiellt brohuvud till nya og gamla EU-medlemsstater i Östersjöområdet.
- Unika näringslivsmässiga specialiseringar
- Ett unikt kultur- og naturgrundlag, som vart og för sig är unikt i Öresundsregionen.

Mot denna bakgrund kan SÖSK-Bornholm överväga att ta initiativ till samarbete kring områdenas utveckling innanför ett stort antal områden. Dessa initiativ kan sorteras in under två huvudrubriker.

Initiativ der styrker SÖSK -Bornholms fysiske og institutionelle integration i regionen

SÖSK-Bornholm har hittills haft en relativt isolerad lokalisering i relation till Öresundsregionens centrum. Detta gäller i synnerhet Bornholm. Med etableringen av Öresundsbroen, snabbfärja, utbyggnad av E65 og den planerade järnvägsförbindelsen till Simrishamn är förbindelsen till og från SÖSK-Bornholm väsentligt förbättrad. Skall det skapas möjligheter till pendling og økat samarbete mellom områdena inbørdes, samt en tätare knytning mellom SÖSK-Bornholm og København/Sjælland og Malmö, krævs det ytterligere initiativ. Detta gäller særskilt Bornholm, som har hög arbetslöshet og där pendlingen försvåras av lång transporttid og begränsad avgångsfrekvens på färjeförbindelsen utanför turistsäsongen.

Följande initiativ bör övervägas:

- Kartläggning av och strategiutveckling kring mobilitet: Flyttning, distansarbete och bostadsmarknad.
- Ökad frekvens Ystad-Rönne.
- Integration av de nationella trafiksystemen.

I strävanden att etablera en sammanhängande Öresundsregion, har det etablerats en lång rad institutioner, som understödjer denna process. Institutionerna är primärt inriktade mot en integration av det högre utbildningssystemet (Öresundsuniversitetet) och ett antal forskningsbaserade näringslivssektorer (Medicon Valley), och inte minst integrationen mellan forskning och näringsliv (Öresund Science Region). Institutionernes karaktär och målsättningar avspeglar först och främst centerområdenas behov og utvecklingsdynamik. SÖSK-Bornholms utbildnings- och näringslivsbefrämjande institutioner avspeglar nuvarande och historiska näringsstrukturer och komparative konkurrensfördelar, som är helt annorlunda än den utveckling som präglar centerområdena.

Den dynamiska utvecklingen i centerområdena, sammantaget med den förbättrade infrastrukturen och generella förändringar i befolkningens preferenser och ramvillkor, förändrar kontinuerligt SÖSK-Bornholms möjligheter och institutionella behov. Det vill säga, att det fortlöpande uppstår nya möjligheter för att etablera utbildningar, kurser och andra funktioner, som kan stötta utvecklingen i hela regionen eller lokalt. Problemet är emellertid, att både SÖSKs och Bornholms institutionella strukturer, sett i ett Öresundsperspektiv, är svaga. Följaktligen är möjligheten till samarbete och kommunikation med redan etablerade Öresundsinstitutioner vanskelig. Därför är det en förutsättning för att utveckla nya vidargående utbildningar, att man utgår från de lokala förutsättningarna i SÖSK och på Bornholm.

Följande initiativ bör övervägas:

- Stärkande av högre utbildningsinstitutioner.
- Utveckling av Skandinaviens bästa yrkesinriktade utbildningar.
- Etablera ett innovationscenter för utveckling småföretag.

Initiativ, der støtter områdenes styrkepositioner

Vid en första anblick kan det vara svårt att se, att SÖSK och Bornholm har styrkepositioner. Bägge områden kännetecknas av verksamhets- och företagstyper, som generellt anses ha problematiska utvecklingspotentialer, och att befolknings- och kompetensutveckling inte kan följa med utvecklingen i andra områden. Det bästa sättet att förhålla sig till dessa förhållanden är genom att fokusera på och utveckla de potentialer de två områdena besitter, istället för att fokusera på jämföra med andra mer tillväxtorienterade områden. Målsättningen bör därför vara att skapa livskraftiga områden med utgångspunkt i regionala komparativa konkurrensfördelar, som bidrar till och ökar diversiteten i Öresundsregionens dynamik.

Följande initiativ bör övervägas:

- Utveckla SÖSK-Bornholm som bosättningsområde.
- Profilering og stärkande av utvalda näringsområden.
 - Kvalitetslivsmedel*
 - Turism/hantverk/kvalitetslivsmedel*
 - Kulturarrangemang.*
- Brohuvud för transnationellt samarbete mellan perifera regioner.
- Länken till Östersjöländerna.
- Direkt samarbete mellan SÖSK och Bornholm.
 - Kompetensutveckling i turismnäringen*
 - Säsongförlängelse*
 - Sammanhangen mellan bosättning/rekreation/upplevelser som regional strategi*
 - Kartläggning av nyetableringar och deras betydelse för näringslivsutvecklingen*
 - Utveckling av direkt företagssamarbete mellan företag i de två områdena.*

Med den pågående etableringen av Öresundsregionen står Sydöstra Skåne och Bornholm inför en allvarlig utmaning. Fortsätter de nuvarande regionala utvecklingstendenserna, kan det förväntas, att SÖSK-området i allt högre grad kommer att utveckla sig i riktning mot att vara ett arbetsmarknadsuppland till Malmö/Köpenhavnsområdet, och Bornholm kan emotse ett fortsatt fallande befolkningstal och hög arbetslöshet. SÖSK-Bornholmsamarbetet är ett av flera redskap de två områdena kan använda sig av i strävandena att vända utvecklingen. SÖSK-Bornholmsamarbetet är unikt sett i ett Öresundsperspektiv, och kan mycket väl utgöra en hävstång eller modell för andra områden i regionen med liknande problem. En förutsättning för att SÖSK och Bornholm utvecklar sig till dynamiska områden, som aktivt bidrar till Öresundsregionens utveckling, är emellertid att de regionala och nationella myndigheterna är beredda på att investera i den institutionella och fysiska infrastrukturen i de två områden som motvikt till den starka utveckling som äger rum i centerområdena.

2 Inledning

2.1 Bakgrund

Många indikatorer pekar på att motorn i den ekonomiska utvecklingen numera primärt utgörs av större regionala ekonomiska centra. I Öresundsregionen utgör det själländska Hovedstadsområdet med Köbenhavn og Malmö/Lund-området exempel på områden med stark strukturell utveckling inom näringsliv och arbetsmarknad. Samtidigt har i synnerhet perifera områden haft svårt att fasthålla sysselsättningsnivåer och tillväxten i det lokala näringslivet.

Generellt kan man konstatera att utvecklingen i Öresundregionen kännetecknas av en dynamisk utveckling av näringsliv och sysselsättning i centerområdena, och en fortgående utbredning av den regionala arbetsmarknaden. Denna utveckling har fått ytterligare näring genom de nationella satsningarna i Danmark och Sverige på etableringen av utbildnings- och forskningsinstitutioner, samt genom de strävandena att etablera en funktionell Öresundsregion. Oavsett om det på kort sikt lyckas att skapa en funktionell Öresundsregion, innebär de nationella satsningarna ett stärkande av centrals dynamiska utveckling.

I den rapport som OECD presenterade under våren 2003 om Öresundsregionens utveckling ströms lovord kring det pågående integrationsarbetet och man konstaterar att *The Öresund cross-border project is giving rise to a world class hub and gateway to the Baltic Region*.¹ OECD-Rapporten pekar emellertid samtidigt på ett antal strategiska faktorer och områden som måste fokuseras tydligare och mer målmedvetet om integrationsarbetet skall fortsätta vara livskraftigt. Den hittillsvarande fokuseringen och satsningarna på regionens centrum Malmö/Lund och Köbenhavn/Huvudstadsområdet och utvecklingen av internationellt slagkraftiga verksamheter inom strategiska framtidsbranscher, måste kompletteras med ett bredare perspektiv på den regionala helheten, slår man fast.

Även från andra tongivande håll påpekas behovet av ett mer helhetsorienterat perspektiv på det regionala utvecklingsarbetet i Europa. I en nyligen publicerad rapport presenterar ESDP (European Spatial Development and Planning) förslag till *a polycentric and balanced development model for the European territory*. Vidare, som ett led i EU-kommissionens arbete med *A Third Report on Cohesion* (presenteras i december 2003), har CPMR (Conference on Peripheral and Maritime Regions) utarbetat ett förslag som vid sidan av ekonomisk och social sammanhållning, tillför *territorial cohesion* som en tredje dimension i EUs strukturpolitik.²

Man kan således konstatera att ett helhetsperspektiv på regional utveckling och planering blir allt mer strategiskt. I Öresundskomiteens övergripande vision för Öresundregionen heter det förpliktigande att *denne skal udvikle sig til en funktionelt integreret region med deraf følgende økonomisk vækst, social udvikling og rent miljø*. I komiteens senaste visionsdokument - *Öresundsregionen 10 år frem* - talas explicit om vikten av en helhetsorienterad utveckling och bland annat reser man följande kritiska frågeställningar: *Hvordan udnyttes de roller og potentialer som land- og byområder hver især har i Øresundsudviklingen? Hvordan sikres en helhed i planlægningen i Øresundsregionen?*³

2.2 Syfte och frågeställningar

Sydöstra Skåne och Bornholm befinner sig både bokstavlig och bildligt talat i utkanten av Öresundsregionens dynamiska tillväxtcentra. Här, liksom i regionens övriga utkantsområden, ställs många kritiska frågeställningarna på sin spets: Vilka förutsättningar har Sydöstra Skåne och Bornholm att bli en mer aktiv och funktionellt integrerad del av Öresundsregionen? Hur kan dessa områden både dra nytta av och bidra till utvecklingen?

1 OECD, 2003, s.

2 CPMR Regional Policy, June 2003.

3 Öresundskomiteen, 2003, *Öresundsregionen 10 år frem*.

I syfte att få belyst dessa frågeställningar har Sydöstra Skånes Samarbetskommitté (SÖSK) och Bornholm tagit ett gemensamt initiativ till en undersökning, som genomförts av Center for Regional- og Turismeforskning, Nexö, Bornholm. *Huvudsyftet* med undersökningen har formulerats som att

belysa vilka förutsättningar SÖSK-Bornholm har för att kunna ta del av Öresundsregionens tillväxt och utveckling, samt att peka på strategiska områden som SÖSK-Bornholmssamarbetet bör satsa på för att stärka områdenas utveckling inom ramen för den nya regionala kontexten.

Förutsättningen för undersökningen har varit en kvantitativ och framför allt kvalitativ genomgång och diskussion av SÖSK-Bornholms näringsliv och arbetsmarknad, kopplat till en förståelse av konkurrensförhållanden, marknadsvillkor och utvecklingstendenser i regionen. Idealiskt sett fordrar en sådan analys detaljerade undersökningar av näringslivssektorer, de dominerande verksamheters produkt/produktionssätt/marknadsrelationer, och arbetsmarknadens villkor och arbetskraftens karakteristika. Analyser, som det i sakens natur, inte varit möjliga att genomföra inom ramen för denna undersökning. Men på bakgrund av existerande undersökningar, samt en teoretisk baserad förståelse av konkurrensvillkor på olika produktmarknader, är det möjligt att skapa en generell förståelse av de konkurrensvillkor och potentiella möjligheter som den nya regionala kontexten medför.

2.3 Undersökningens uppläggning

Rapporten omfattar fem delar. Den första delen (kapitel 3) består av en kartläggning av tidigare och existerande samarbetsprojekt och -relationer inom ramen för SÖSK-Bornholm-samarbetet. Vidare behandlas de visioner och strategier för utveckling som SÖSK-Bornholm utarbetat, vilka i sin tur relateras till de visioner som vägleder arbetet i Öresundskommittén, Region Skåne och Bornholms Regionskommune.

I den andra delen (kapitel 4) presenteras den teoretiska analysramen som vägleder undersökningarna av näringsliv och arbetsmarknad. I den tredje och fjärde delen (kapitel 5 och 6) undersöks och analyseras näringslivets och arbetsmarknadens situation och utvecklingstendenser i Sydöstra Skåne och Bornholm, relaterat till utvecklingen i Öresundsregionen. Utgångspunkten är en statistisk undersökning, som efterföljande analyseras mot bakgrund av den teoretiska förståelseramen.

Den avslutande femte delen (kapitel 7) redovisar huvudslutsatserna och presenterar ett antal förslag till strategiska samarbetsområden som SÖSK-Bornholm med fördel kan fokusera på i sitt fortsatta arbete inom ramen för den Öresundsregionala integrationen.

2.4 Datainsamling och metoder

Undersökningen baseras på en ingående genomgång och analys av publicerat material från myndigheter, kommuner och organisationer i Öresundsregionen, samt konsult- och forskarrapporter. Öresundsregionen har blivit mycket omskriven. Enbart i Librisbasen (förteckning över samtliga skrifter i svenska offentliga bibliotek) får man 90 träffar från de senaste 10-15 åren. Följaktligen har en strategisk gallring av källmaterialet varit nödvändig. Vidare har ett antal semi-strukturerade intervjuer med nyckelpersoner genomförts, som bland annat utpekats av referensgruppens medlemmar (se nedan).

Möjligheten att jämföra SÖSK och Bornholm är förenat med flera problem. Statistiskt sett redovisas inte områdena aggregerat, med undantag för vissa uppgifter om Bornholm. För den tidsperiod som här belyses finns uppgifterna huvudsakligen på kommunal nivå, dvs. för SÖSKs vidkommande: Simrishamn, Sjöbo, Skurup, Tomelilla och Ystad; och för Bornholm: Rönne, Hasle, Allinge-Gudhjem, Aakirkeby och Nexö. Beräkningar har därför gjorts utifrån data på kommunnivå, vilket sedan aggregerats så att en mer systematisk jämförelse mellan SÖSK och Bornholm låtit sig göras. I de fall det har varit möjligt jämförs SÖSK och Bornholm i sin tur med Öresundsregionens svenska respektive danska sida, samt med Öresundsregionen som helhet.

Det statistiska underlaget och beräkningarna bygger på redovisningar från Statistiska Centralbyrån i Sverige, Danmarks Statistik, Köbenhavns Statistik och Örestat. Fokus ligger på åren 2000-2002, men där det har varit möjligt finns även data från tidigare år. Bristen på längre tidsserier innebär givetvis begränsningar för

analysen, men det utgör inget större problem eftersom grundläggande förändringar i näringslivs- och arbetsmarknadsstrukturen vanligtvis inte sker från ett år till ett annat. Följaktligen ger dataanalysen och slutsatserna en relativt korrekt bild av situationen.

3 Från Östersjön till Öresund SÖSK-Bornholmsamarbetets historia och framtid

I detta kapitel lämnas en beskrivning av områdena Sydöstra Skåne och Bornholm, och en kortfattad historik över SÖSK-Bornholm-samarbetet. Nyligen utarbetade visioner och strategier presenteras, och perspektiveras i förhållande till de visioner som föreligger från andra centrala regionala aktörer, nämligen Öresundskomiteen, Region Skåne och Bornholms Redgionskommun.

3.1 Orientering

Sydöstra Skånes fem kommuner; Simrishamn, Sjöbo, Skurup, Tomelilla och Ystad har haft ett interkommunalt samarbete sedan 1970, som varit organiserat genom Sydöstra Skånes Samarbeteskommitté (SÖSK). 1980 slöts ett samarbetsavtal med Bornholms Amt och de fem bornholmska kommunerna, Rønne, Hasle, Gudhjem-Allinge, Aakirkeby och Nexö. Sedan den 1.1 2003 är amtet och de fem kommunerna sammanslagna till en administrativ enhet, Bornholms Regionskommun.

Sydöstra Skånes kommuner har närmare 89 000 innevånare på en yta av 1 859 km² medan Bornholm har knappt 44 000 innevånare på 588 km², d.v.s. SÖSK har dubbelt så många innevånare på en tre gånger så stor yta. Storleks- och befolkningsmässigt utgör området liten del av Öresundsregionen. Totalt uppgår SÖSK-Bornholms yta till 12% av Öresundsregionen, medan området rymmer knappt 4% av regionens befolkning.

Tabel 1. Areal och folkmängd 1.1 2002

	Areal km ²	Befolkning per km ²	Folkmängd
SÖSK	1.859	48	88.702
Simrishamn	396	49	19.381
Sjöbo	510	33	16.781
Skurup	196	71	13.873
Tomelilla	399	31	12.432
Ystad	358	73	26.235
Bornholm	588	75	44.197
Øresundsregionen, SE	11.367	100	1.136.571
Øresundsregionen, DK	9.832	246	2.417.990
Øresundsregionen	21.199	168	3.554.561

3.2 Två decennier av samarbete

Samarbetet mellan SÖSK-Bornholm, som existerat sedan 1980, tillkom på initiativ av Nordiska Ministerrådet. Samarbetet leds av en politisk styrgrupp som skall fastlägga strategi och budget och fördela medlen från Nordiska Ministerrådet/Öresundskomiteen. Under styrgruppen sorterar olika arbetsgrupper och *ad hoc*-grupper.

De medel som förut tilldelade samarbetet Sydöstra Skåne-Bornholm tilldelas nu Öresundskomiteen för intern fördelning inom regionen. Budgeten för samarbetet har uppgått till ca. 800 000 kronor per år under de senaste åren, och för år 2003 har tilldelats 450 000 kronor samt 350 000 kronor öronmärkta för ett projekt kring balanserad utveckling i Öresundsregionen. Medlen får användas för att stimulera nya initiativ och aktiviteter inom SÖSK-Bornholmsområdet, men inte för drift av verksamheter.

Samarbetet mellan Bornholm och Sydöstra Skåne har till uppgift att medverka till att potentiella möjligheter till samarbete utnyttjas till gagn för regionen samt att öka samhörighetskänslan inom regionen. Medlen till att

uppnå detta är förbättrade kommunikationer, undanröjande av administrativa hinder, etablering av kontaktnät samt medverkan i utvecklingsprojekt.

Det samarbete man haft under årens lopp har framförallt koncentrerats till samarbete i Östersjöområdet, näringsliv/livsmedelssektorn, kommunikationer, turism och kultur.

Östersjösamarbetet

Under 1995 tog SÖSK-Bornholm kontakt med Rügen i Tyskland och Swinoujscie (ön Wollin) i Polen för ett samarbete med benämningen *Fyra Hörn-samarbetet*. I SÖSK/Bornholms årsberättelse från 1997 framgår det att man lyft fram Östersjösamarbetet ytterligare och det konstateras att Bornholm-Sydöstra Skåne skall spela *en central roll* i Östersjösamarbetet. Sedan 2003 medverkar även två regioner i Litauen i ett erfarenhetsutbyte med Fyra Hörn-samarbetet inom Interreg IIIB.

SÖSK-Bornholm har en uppenbar position som länk mellan Öresundsregionen och de nya EU-medlemmarna i Östersjöländerna. Ystad har en lång tradition av färjeförbindelse med Polen, och Bornholm har en motsvarande tradition av färjeförbindelse med Rügen. För närvarande finns två färjeförbindelser med Polen från Bornholm: en konventionell färja från Rönne till Szczecin med både bilar och personbefodran samt en snabbfärja från Nexö till Kolobrzeg med enbart personbefodran.

Under 1997 introducerades en rundtursbiljet till de fyra områden som är med i Fyra Hörn-samarbetet. Biljetten är ordnad i samarbete med BornholmsTrafikken, Unity Line och Scandlines. Projektet har varit trögt att genomföra. Ett utvecklingsarbetet är emellertid på gång över hela Fyra Hörn-regionen, i syfte att ta fram paket med hotell, biljetter, evenemang och attraktioner. Idag säljs rundtursbiljetten bland annat som ett cykelpaket i regi av Mecklenburger Radtour.

Ett annat samarbetsinitiativ i Östersjö-området är *Four Corners Race*, en segelregatta mellan de fyra hörnen. Regattan gick av stapeln för första gången 2001 och lockade 40 båtar från Sverige, Danmark, Polen och Tyskland. År 2003 arrangerades regattan av fem klubbar: Wittower Sailing Club på Rügen, Rönne Sailing Club på Bornholm, Kotwica Sailing Club i Swinoujscie samt Simrishamns Segelklubb och Ystad Segelsällskap i Skåne.

Östersjöområdet har på det hela taget kommit att få en central plats i strategiplaneringen inom kommunerna för SÖSK-Bornholm. I sin *Översiktplan från 2002* skriver Ystad kommun: *Ystads strategiska position mot Central- och Östeuropa har i modern tid spelat en viktig roll för transportindustrin som leverantör åt svenskt näringsliv. Efter 1989 har Ystad årligen kunnat redovisa rekordsiffror då det gäller färjetrafiken i hamnen. För Ystad är bägge sidor av Östersjön lika intressanta och man påpekar att den ...kortaste distansen mellan Sverige och kontinenten (Polen och Tyskland) uppmäts från Ystads hamn och härifrån räknar kommunen med snabbfärjor, som med hög frekvens och stor kapacitet på några timmar överför såväl passagerare som gods.*⁴

Livsmedel

För både Bornholm och Sydöstra Skåne spelar jordbrukssektorn en stor roll. På Bornholm uppgår den uppodlade arealen till drygt hälften av öns totala areal. I sydöstra Skåne är cirka 2/3 av arealen jordbruksmark, även om inte allt är uppodlat.

1995 tog näringslivsgruppen inom SÖSK/Bornholm initiativ till ett projekt som stödjer den lokala produktionen av livsmedel. Detta projekt, som utåt sett handlar om olika matkulturer i de fyra områden som bildar Fyra Hörn-samarbetet, handlar dock om mer än meny-presentationer. Syftet är att genom fokusering på den matkultur som finns i de olika områdena kunna vidareutveckla denna kultur baserad på lokala råvaror och ekologisk odling. Livsmedelsindustrin har visat intresse och i översiktsplanen för Ystads kommun från 2002 påpekas att det finns försök att utveckla den lokala livsmedelsproduktionen *...för att bl.a. minimera de resurser som krävs för transporter, lagring och paketering och därigenom också förbättra kvalitén på produkterna.*⁵

4 Ystad Kommun, 2002, *Översiktplan från 2002*, s. 16-1.

5 Ystad Kommun, 2002, *Översiktplan från 2002*, s. 22.

Matprojektet har även skapat intresse utanför regionen och inom EU. I SÖSK-Bornholms årsredovisning från 1997 framhålls att Carrefour Sydsverige (med kontor i samverkan med SÖSK i Ystad) har ...*av EU-kommisionen getts i uppdrag att leda projekt på Europa-nivå avseende implementering av Regional Matkultur i europeiska regioner.*

Kommunikationer

För SÖSK-Bornholm har kommunikationsfrågan ända sedan samarbetets början varit av central betydelse. Kommunikationsgruppen har, förutom engagemang i utvecklingen av Europaväg 65, bevakat utvecklingen av kommunikationerna mellan Köpenhamn och Bornholm i syfte att tillvarata de lokala intressen som finns i Sydöstra Skåne och Bornholm.

Det som återkommande har varit ett stort problem är att de administrativa ramar som de olika länderna lägger på respektive region till stora delar har varit kontraproduktiva vad beträffar en rationell lösning av transport- och transitsituationen. BornholmsTrafikken och DSB har till uppdrag att i första hand frakta danska passagerare mellan Köpenhamn/Ystad och Rønne, medan Länstrafiken i Skåne i första hand skall frakta svenska passagerare inom Skåne-regionen. Bornholm har genom sin belägenhet på, så att säga, bägge sidor om Öresundsbron, kommit att bli en intressent i bägge regionernas trafikplanering.

Som ett initiativ för att finna lösningar på kommunikationssituationen lät SÖSK-Bornholm under våren 2003 genomföra en kartläggning av de hinder och barriärer som finns för person- och godstransport mellan Bornholm och det övriga Danmark genom Sydsverige. Rapporten pekar på en mångfald av regler och lagar som formellt sett försvårar transiten, vilket kommer att utgöra ett strategiskt underlag i de svensk-danska förhandlingarna på området. SÖSK-Bornholm är även igång med olika initiativ mot bakgrund av förlisningen sommaren 2003 av det kinesiska fraktfartyget Fu Shan Hai och det efterföljande hotet om en oljekatastrof i Östersjön.

Turism

I SÖSK-Bornholms årsredovisningar framgår att turismen spelar en stor roll för bägge parter. De s.k. *66-båderne* (efter årtalet 1866) markerade starten på den moderna turismen, då de första ångbåtarna i mer reguljär trafik började frakta turister, passagerare och gods mellan Rønne och Köpenhamn/Ystad/Trelleborg. 1895 började turer mellan Simrishamn och Allinge. Samtidigt utvecklades Ystad strandbad och hotell Ystads Saltsjöbad till ett sommarparadis för den skånska borgligheten. Den stora svenska fritids- och friluftsutställningen i Ystad 1936 satte ytterligare fokus på Ystadsområdet och Bornholm som turist- och resmål.

Skilnader i infrastruktur- och kommunikationsförutsättningar har emellertid gjort att turism-utvecklingen i Sydöstra Skåne och Bornholm gått i olika banor. I Skåne har turismen påverkats av den konkurrens som gällt för hela Skåneområdet, och där turisternas resmönster och preferenser skiftat över tid. För Bornholms del har resmönster och preferenser i stort sett varit detsamma fram till Öresundsbrons öppnande, på grund av att i stort sett alla turister har varit tvungna att övernatta. Något förenklat kan man säga att de turister som kommit till Bornholm i stor utsträckning har varit danska och tyska barnfamiljer som stannat under en längre tid.

Introduktionen av den nya katamaranfärjan och Öresundsbrons öppning 2000 har inneburit närmast en halvering av transporttiden från Rønne till Köpenhamn, från sex till tre timmar. Som en konsekvens har resmönstret till Bornholm genomgått grundläggande förändringar. I en rapport från Center for Regional og Turismeforskning 2002, framhålls bland annat att det kommer fler turister till Bornholm, men färre resande per grupp, att antalet dagsturer har ökat, samt att uppehållen på ön blivit kortare. För turistnäringen innebär det ökade krav på ökad flexibilitet, där man bland annat tvingas ändra på *bytesdagarna* för sommarhusgästerna från lördag till en dag mitt i veckan.⁶

Kultur

Kulturgruppen har arbetat med konstutställningar, tidningen Destination Nordens Feriehorn, samt ett trädgårdsprojekt. Vidare har ett projekt kring byggnadskultur genomförts med hjälp av Lunds Universitet.

6 Nilsson, P.Å., 2002, s. 37.

Kulturen i regionen lever emellertid under helt andra villkor än de flesta andra verksamheter som finns i området, möjligen med undantag av turismen.

Ur den synpunkten är det fullt naturligt att SÖSK/Bornholm satsat på kulturveckor och andra kulturella arrangemang som Destination Skåne Sydost i samarbete med Sammanslutningen av Bornholmske Kunsthåndverkare (ACAB). Den lokala potentialen är betydande. Både Ystad och Rønne har dessutom teater med livaktiga aktiviteter.

3.3 SÖSK-Bornholm i Öresundsregionen

Under det 20-åriga SÖSK-Bornholm-samarbetet har ett stort antal projekt genomförts och flera planeras. En systematisk sammanställning över projekten saknas dock, vilket gör det svårt att mer kvalificerat värdera vad samarbete egentligen gett. Att lära känna varandra är emellertid en god grund för samarbete, och det står klart att det hittillsvarande samarbetet utgör en viktig erfarenhetsplattform att bygga vidare på.

Det är möjligt att indela samarbetet SÖSK-Bornholm i tre perioder med något olika inriktning. Den första perioden hade i mångt och mycket karaktären av *dörröppnande*. Samarbetet hade en stor bredd och man prövade sig fram med olika politiska arbetsgrupper för områden som kommunikationer, fiske, jordbruk, näringsliv, turism, skola/kultur, samhällsplanering och sjukvård. Senare inriktades arbetet främst mot kommunikationer, näringsliv och kultur/turism, eftersom man förväntade sig mer konkreta resultat inom dessa områden.

Den påföljande perioden präglades av internationalisering. Fyra Hörnsamarbetet, vilket etablerades 1995, innebar att flera intressenter kom med i spelet. Ett antal projekt drevs integrerat med Rügen och Swinoujscie, de övriga två parterna i Fyra Hörnsamarbetet.

Den tredje perioden infaller med Bornholms medlemskap i Öresundskommitten år 2000, där SÖSK representeras via Region Skåne. Som en konsekvens har SÖSK-Bornholms-samarbetet fått ett starkare fokus på den Öresundsregionala integrationen, och genom Öresundskomiteens administration av medlen från Nordiska Ministerrådet, har samarbetet också fått en mer förpliktigande karaktär.

Mot bakgrund av de nya förutsättningarna genomfördes i augusti 2002 en workshop med deltagare från den politiska styrgruppen för SÖSK-Bornholm och från Öresundskomiteen.⁷ Syftet med workshopen var att diskutera strategiskt viktiga utvecklingsområden för det framtida samarbetet inom ramen för Öresundsregionen.

Framtidsfrågorna anges vara integration, kommunikationer, näringslivsutveckling och upplevelsesektorn, det vill säga de teman man redan tidigare har arbetat med. Beträffande integration påpekas det att samhörigheten mellan Sydöstra Skåne och Bornholm och den övriga Öresundsregionen stärkas. Man skall medverka aktivt i regionens utveckling. Det framtida arbetet kan komma att röra sig inom områden som arbetsmarknad, sjukvård, trafik och frågor om administrativa hinder

Inom kommunikationsområdet framhålls primärt utveckling av E65-Sydostkorridoren från Köpenhamn till Sydöstra Skåne och vidare till Polen. Detta arbete kräver medverkan av nationella aktörer såsom SJ och DSB, men även av lokala aktörer som Ystads Hamn, BornholmsTrafikken, Bornholms Amts Trafikselkab, (BAT) och Skånetrafiken. Inom näringslivsutveckling riktas fokus mot de många småföretagen i Sydöstra Skåne och på Bornholm. De små och medelstora företagens förutsättningar och villkor skall ägnas större uppmärksamhet i det regionala samarbetet framhålls det.

Beträffande utveckling av upplevelsesektorn konstaterar man att detta måste baseras på flera av de övriga industrierna i sydöstra Skåne och på Bornholm, såsom turism, besöksnäringen, livsmedelsbranschen och kulturen. Regional Matkultur-projektet, byggnadsvård, trädgårdar och kulturellt samarbete nämns som exempel på projekt som kan bidra till att utveckla upplevelsesektorn. Två projekt som redan satts igång

7 SÖSK-Bornholm, 2002.

framhålls: Kulturveckan och Destination Skåne Sydost i samarbete med Sammanslutningen av Bornholmske Kunsthåndverkare (ACAB).

Vid workshopen enades man om att det framtida samarbetet borde fokusera på tre områden. Det första avser genomförandet av en socio-ekonomisk analys av SÖSK-Bornholm i ett Öresundsperspektiv. Det andra är genomförandet av ett så kallat *exponeringsprogram* under hösten 2003 och våren 2004, bestående av ett antal seminarier kring bland annat upplevelseturism och Regional Matkultur, i syft sprida erfarenheter från de 20 årens samarbete till andra aktörer inom Öresundsregionen. Som ett tredje område framhåller man start och vidareutveckling av bärkraftiga projekt som drivits inom ramen för samarbetet och tillsammans med andra aktörer i Öresundsregionen.

Öresundska visioner

Visionerna och strategierna som SÖSK-Bornholm har formulerat för det framtida samarbetet måste samtidigt relateras till de andra politiska-administrativa sammanhang som samarbetspartnerna ingår i, dvs. Öresundskomiteen, Region Skåne, och Bornholms Regionskommune. Samtliga har utformat sina egna visioner och strategier, vilka kortfattat presenteras i följande avsnitt

Öresundskomiteens vision om framtiden i Öresundsregionen har nyligen formulerats på följande sätt:

Det skall vara enkelt för regionens invånare att välja var man vill bo, leva, studera eller arbeta och för regionens företag att investera och expandera. Internationellt och nationellt skall regionen profileras så att man på bästa sätt kan utnyttja områdets samlade möjligheter. Vi skall utveckla oss till att bli den mest integrerade gränsregionen i Europa. Vi skall vara Europas renaste storstadsregion. En väl integrerad Öresundsregion är en förutsättning för en långsiktig ekonomisk tillväxt och en /god social och kulturell utveckling.⁸

Integration av marknaderna för varor, tjänster och arbete i regionen förväntas leda till en bättre arbetsfördelning mellan olika organisationer och företag, vilket betyder ökad effektivitet. Såväl ökad konkurrens som tätare samarbete mellan danska och svenska företag förväntas uppstå. Öresundskomiteens arbete syftar till att minska upplevelsen av gränsen som ett hinder för interaktion, att åstadkomma integrerade transnationella lösningar på ett antal problem och att främja Öresundsregionen som gemensam hemvist för boende, företag och forsknings- och utvecklingsinstitutioner. Man eftersträvar också att uppamma känslor av solidaritet och gemensam identitet hos regionens befolkning.⁹

De arbetsområden man idag koncentrerar sig på är arbetsmarknad, folklig förankring, harmonisering, Interreg, kultur, miljö och analyser av integrationsprocessen. En särskild plan för det arbetsmarknadspolitiska samarbetet i Öresundsregionen har utarbetats av Öresundsregionens arbetsmarknadspolitiska råd (ÖAR).¹⁰ Gemensamma tvärregionala strategier för den arbetsmarknadspolitiska insatsen skall utvecklas, samarbete i form av tvärregional arbetsförmedling, särskilt inom flaskhalsområden skall genomföras och koordinering av program för att aktivera de arbetslösa skall lanseras. Att lösa skattefrågorna uppfattas som särskilt angeläget.

Visionen om Öresundsregionens framtid kan sammanfattas i begreppen mobilitet, profilering och integrering. *Mobilitet* formuleras som valfriheten att bo och arbeta och arbeta där man vill. Detta innebär, för det första, en anpassning till EU:s strävan att öka rörligheten på arbetsmarknaden. Språk, kultur och nationella barriärer har länge utgjort hinder. Många nationella och regionala intressen har också medvetet motsatt sig rörligheten eftersom den uppfattas som ett hot mot det existerande bosättnings- och arbetsmarknadsmönstret. I Öresundsregionen anses hotet ligga i en koncentration av befolkningen till Köpenhamn/Malmö-området. Skälet till att EU vill ha denna rörlighet är att den är tillväxtbefrämjande. Det innebär, enligt ekonomisk teori, att arbetskraften rör sig dit den bäst gör nytta. Det innebär att om periferin har komparativa fördelar så flyttar människor dit.

8 Öresundskomiteen, 2003, Presentation av Öresundskomiteen.

9 OECD, 2002, s. 54; Berg, P-O., Linde-Laursen, A. & Löfgren, O. (Eds.), 2000.

10 Öresundsregionens Arbetsmarknadspolitiska Råd, 2003.

För det andra, tydliggör det en annan av EU:s uttalade målsättningar: det polycentriska Europa. Öresundsregionen kan ses som ett bidrag till denna målsättning. regionen är i och för sig en tillväxtregion, men i det polycentriska Europa skall detta inte ske på andra områdens bekostnad. Öresundsregionens strävan att bli ett dynamiskt tillväxtområde får inte medföra att den blir alltför dynamisk, och framför allt inte på bekostnad av de perifera delarna. I givet fall skulle kostnaden mycket stor.

Profilerings utgör idag ett strategiskt område i diskussionen om regional utveckling, och omges av en uppsjö av engelska fackuttryck som *place matters, image, branding, bench-marking*. I ett regionalt sammanhang kan detta innebära att det endast förekommer en typ av profilering, och den gäller uppifrån och ned. I Öresundsregionens fall förefaller detta inte möjligt eftersom den profilering man satsat på är gränsöverskridande, t. ex. inom utbildning och forskning. *Integrering* i Öresundskommittens version förefaller vara ett instrument, snarare än mål/vision. Den har redan implementerats i den sektor där fokuset varit starkast, dvs FoU-sektorn. Andra sektorer förväntas följa efter när fördelarna/vinsterna tydliggörs.

Skånska visioner

Utvecklingsprogrammet för Region Skåne genomförs under benämningen *Skånsk Livskraft*. Programmets målsättningar uppges vara: Tillväxt, attraktionskraft, bärkraft och balans.

- Tillväxt skall enligt programmet ske inom områdena ekonomi, näringsliv och sysselsättning. Man vill också ta tillvara och utveckla kunskap, kompetenser, miljövärden, kultur och livskvalitet samt andra kvalitativa resurser. Målsättningen är att en slagkraftig region skall skapas.
- Attraktionskraft betyder att man vill erbjuda lockande livsvillkor. Mångfald och kvalitet skall gälla för det som Skåne har att erbjuda i fråga om arbete, boende, utbildning, kultur, natur, fritid, kommunikationer, vård och omsorg liksom ren luft och rent vatten.
- Bärkraft betyder enligt programmet långsiktighet och ekonomisk, ekologisk och social uthållighet.
- Balans betyder att varje del av Skåne ska utvecklas på sina egna villkor, dock med beaktande av helheten.

Fyra strategier för att nå målen anges i programmet, nämligen: Håll samman Skåne, Stärk konkurrenskraften, Utnyttja det geografiska läget och Stimulera initiativkraften. Dessa strategier låter sig inpassas i den vision som Öresundsregionen centralt uttrycker.¹¹ Att stärka konkurrenskraften ryms inom mobilitetsvisionens ramar. Det måste med nödvändighet innebära strukturomvandlingar och då gäller det att se dessa som möjligheter, och inte som hot. De ålderstigna strukturerna måste ersättas med nya och mer livskraftiga, t. ex som i fallet med nedläggningen av regementet P7/Lv4 i Ystad, där området numera omvandlats till vitalt centrum för småföretag.

Att hålla samman Skåne innebär att de regionala delarna utvecklas i harmoni med helheten. Men det innebär också att varje del skall profilera sig och helst på ett sådant sätt det passar in som en pusselbit i den totala profileringen av Skåne och till Skåne som helhet hör Malmöområdet. Det skall alltså inte finnas motsättningar mellan periferi och kärna. Detta ställer utomordentliga krav på samarbete och sammanhållning. Integration som instrument betyder framförallt kommunikation och infrastruktur. Det är då viktigt att man beaktar mönstret för hur denna infrastruktur utnyttjas. Idag är det mönstret mycket tydligt utvecklat, där rörelserna primärt går från periferi till centrum och sedan tillbaka. Detta mönster är naturligt men det utesluter inte andra mönster.

Bornholmska visioner

I *Perspektiver för Bornholms utveckling 2001-2005*, uttrycks framtidsvisionen för Bornholms del på följande sätt: *Bornholm skall vara en attraktiv region i Europa*. Med *attraktiv* menas då att Bornholm skall kunna dra till sig både folk och företag och ge dem rika möjligheter till utveckling. Med *region* menas att Bornholm skall hålla fast vid sin regionala status och sina regionala åtaganden. Det betyder också att Bornholm skall ha det utbud man normalt väntar sig av en självständig landsdel.¹²

11 Öresundskomiteen, 2003, Presentation av Öresundskomiteen.

12 *Perspektiver för Bornholms utveckling 2001-2005*.

Tendenserna till centralisering har stärkts, och Bornholm måste bryta denna utveckling genom initiativ som tar sin utgångspunkt i de existerande starka sidorna, kompletterade med de möjligheter som en bättre trafikförsörjning och modern teknologi erbjuder. Traditionella styrkepositioner återfinns inom lantbruk, fiskeri, livsmedelsproduktion, turism och nischverksamheter, och avsikten är att nya skall tillfogas genom utveckling av fler kvalitetsprodukter och användning av IKT (informations- och kommunikationsteknologi).

Särskilda visioner anges för utvecklingen inom *by och landskap*, inom näringslivet, uppdelat på sektorerna lantbruk, fiskeri, livsmedelsproduktion, industritransport och spedition, turism, IKT-arbetsplatser och konsthantverk med anknytning till projektet *Digitalt Bornholm*. Utbildningsområdet omfattas av en rad visioner som bland annat inbegriper vidareutbildning på olika områden.

Även Bornholms Regionsråd har fastlagt en vision för Bornholm. I denna konstateras bland annat att Bornholm är en bärkraftig region i Europa. Detta betyder att Bornholm, i likhet med övriga landsdelar, skall klara alla regionala uppgifter och att alla samhällets instanser finns representerade på ön. Det slås fast att Bornholm är en likvärdig partner i Öresundsregionen som samarbetar med övriga regioner i Östersjöområdet.

Vidare konstaterar man att Regionskommunens sätt att fungera skall vara baserat på dialog, öppenhet och medinflytande. Det betyder att alla delar av det bornholmska samhället skall vara delaktiga i utvecklingen av ön. Regionskommunens arbetsplatser skall präglas av medbestämmande och medinflytande. Klientråd och klientstyrelser är viktiga medspelare i det offentliga förvaltning av samhällets nyttigheter.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att SÖSK-Bornholms visioner och strategier är inbäddade i en mångfald av regionala visioner. Otvetydigt kan man identifiera både likheter och skillnader i fokusering, men gemensamt för dem alla är att de i hög grad vilar på tunt underlag. Följande undersökningar och analys för Sydöstra Skåne och Bornholm är ett försök att skapa ett bättre och mer kvalificerat beslutsunderlag till genomförandet av de utarbetade strategierna och förverkligandet av visionerna.

4 Den analytiske forståelsesramme

En væsentlig del af bestræbelserne på at skabe en sammenhængende Øresundsregion er at integrere og stimulere erhvervsudviklingen på begge sider af sundet. Fokus har erhvervspolitisk indtil videre primært ligget på centerområderne, samtidigt med at der findes den største udviklingsdynamik i økonomien og arbejdsmarkedet. En udvikling, der betyder ændrede vilkår og rammebetingelser for erhvervet i regionens periferi. Dels i kraft af en intensiveret konkurrence om kvalificeret arbejdskraft, dels gennem udviklingen af økonomiske strukturer, som både kan betyde nye markeder eller ses som en øget konkurrence i forhold til erhvervslivet i periferien. Alt andet lige betyder forbedret infrastruktur både adgang til nye markeder, men åbner samtidigt for øget konkurrence udefra.

Uanset i hvilken grad det lykkes at skabe en sammenhængende Øresundsregion, står det fast, at økonomien er underlagt en dynamisk udvikling, drevet af både teknologiske og institutionelle nyudviklinger. EU udvides, it-teknologier ændrer kommunikations- og produktionsformer. Udbygning af infrastrukturen samt befolkningens og samfundets stadig ændrede værdier og normer, ændrer arbejdsmarkedet og efterspørgsels karakter. Virksomheder, erhverv og erhvervsfremmeinstitutioner og strategier må fortløbende tilpasse sig de ændrede ramme- og konkurrencebetingelser. En analyse af erhvervslivets og arbejdsmarkedets udvikling må derfor udgå fra en teoretisk ramme, der inddrager dynamiske elementer.

Denne analyse af SÖSK-Bornholms erhvervs- og arbejdsmarkedsstruktur og udvikling tager udgangspunkt i evolutionær institutionel teori. I denne teoretiske ramme forstås virksomhedens konkurrenceevne som virksomhedens evne til løbende at tilpasse sig de stadige forandringer i samfundet, hvilket fordrer løbende ændringer i produkt eller produktionsmetoder. Behovet for tilpasning til ændrede markedsvilkår afhænger af dynamikken på de enkelte markeder.¹³ Hvor nogle markeder er under stadig innovativ udvikling, kan andre synes stabile over længere tidsperioder. F.eks. er der stor forskel på dynamikkens hastighed og karakter på medicinalmarkedet og markedet for levedsmidler.

Den analytiske forståelsesramme bygger på samspillet mellem tre grundlæggende begreber:

- Virksomhedens rutiner som et udtryk for virksomhedens vidensniveau og produktionsmåde.
- Stadig skiftende økonomiske strukturer i det omgivende samfund, først og fremmest markedet.
- Virksomhedsekstern viden.

Rutiner

Begrebet dækker over virksomheders daglige gentagne processer og arbejdsgange. Dette gælder både for de daglige produktionsprocesser og i kontakten med omgivelserne.¹⁴ Rutiner skabes på grundlag af virksomhedens kerneaktivitet, og rutinernes karakter afhænger derfor af virksomhedernes produkt, procestyper og netværk. Rutiner er derfor styrende for stort set alle aktiviteter. Problemer løses i reglen på baggrund af den etablerede erfaring og vidensmasse, og kun i det omfang, at denne ikke kan danne grundlag for problemløsning, søges ny viden. Men søgning af ny viden styres og afgrænses af de etablerede forestillinger. Derfor er virksomheder ofte låst fast i udviklingsspor.¹⁵

Virksomheders rutiner afhænger helt af produkt og produktionsmåde, og derfor afviger rutinerne i en forsknings- og udviklingsbaseret virksomhed meget fra rutinerne i virksomheder, der er underleverandører af standardprodukter til en stor producent. Fælles for begge produktionstyper er dog, at de opbyggede rutiner er dybt indarbejdede og enten kan være en væsentlig konkurrencefordel eller det modsatte - en barriere, hvis markedskrav eller ændringer i rammebetingelserne forudsætter ændrede produktionsmåder eller udviklingen af nye produkter.

¹³ Von Hippel, E., 1988.

¹⁴ Arrow, K.J., 1962.

¹⁵ Freeman, C., 1995.

Fra et teoretisk synspunkt er virksomhederne i Øresundsregionen altså styret og begrænset af varierende rutiner, der er opbygget som et resultat af deres produktionsmåde og markedsrelation. De historiske og nuværende erhvervsstrukturer og produktionsmåder antages dermed at variere afhængig af området, dets produktionsforudsætninger og stedbundne ressourcer. Derfor må det antages, at delområder i Øresundsregionen i varierende grad har afvigende forudsætninger for at tage del i og udnytte de rammebetingelser, der er under opbygning i regionen.

Rutiners fornyelse sker som respons på skiftende rammebetingelser primært gennem:

- udskiftning af personale
- indførelse af ny teknologi eller produktionskoncepter
- ændrede krav fra kunder
- kommunikation og udskiftning af underleverandører og samarbejdspartnere.

Som nævnt er der ingen garanti for, at rutiner udvikles i takt med ændrede konkurrencebetingelser. Netop fordi rutiner primært udgøres af erfaringer fra den daglige aktivitet og kommunikation med omgivelserne, kan etablerede produkter og produktionsmåder i virksomhedsnetværk blive udkonkurreret af nye virksomhedsnetværk. I København og Malmø er f.eks. udfasningen af industrien eksempler på virksomhedsområder og rutiner, der er blevet udkonkurreret, hvorimod filmindustrien i københavnsområdet i øjeblikket har opbygget en produktionsmåde og et sæt rutiner, som er konkurrencedygtige i international sammenhæng. Men der er ingen garanti for, at produktionsmåder, der ikke længere er konkurrencedygtige, udskiftes af nye konkurrencedygtige produktionsformer. Derfor ses der i visse regioner faldende beskæftigelse, hvorimod det modsatte er tilfældet i andre.

Skiftende rammebetingelser

Strukturerne, der omgiver virksomheder eller sektorer, er under stadig udvikling genereret af samfundets generelle strukturelle udvikling, som drives frem af stadige innovationer. Skift i de økonomiske rammebetingelser aktualiserer og afaktualiserer virksomheders rutiner og dermed deres konkurrenceevne. Set i et overordnet perspektiv betyder f.eks. det stigende uddannelsesniveau en øget adgang til veluddannet arbejdskraft for virksomheder og sektorer, der beskæftiger højtuddannet personale. Omvendt kan det begrænse adgangen til arbejdskraft for virksomheder og industrier, der traditionelt beskæftiger ufaglært eller faglært personale. Bestræbelserne på at etablere optimale rammebetingelser for vidensbaseret produktion i Øresundsregionen har dermed også afledte effekter for andre sektorer i regionen, hvor der f.eks. kan opnås knaphed på adgangen til faglært arbejdskraft.

I et mikroperspektiv afhænger virksomheders rutiners konkurrencedygtighed af de gældende institutionelle og økonomiske strukturer, som virksomheden er indlejret i. Forhold, som er under stadig udvikling enten gennem pludselige radikale brud eller gennem gradvise kumulative udviklinger. Virksomhedernes konkurrenceevne afhænger derfor af deres evne til at udvikle og tilpasse rutinerne til de omgivende institutionelle og økonomiske strukturer.

Virksomhedsekstern viden

Evnen til at udvikle rutinerne til de gældende rammebetingelser afhænger af virksomhedens evne til at tilføre ny viden til produkter, serviceydelser eller produktionsprocesser. Viden, som kan være indlejret i færdige teknologier eller koncepter eller være tilgængelig som skrift eller tale.¹⁶ Viden, der skal omsættes og implementeres til virksomhedens kumulerede rutinebaserede vidensmasse for at forbedre virksomhedens konkurrenceevne. F.eks. forudsætter forbrugernes øgede efterspørgsel efter miljørigtige produkter, at overnatningssektoren udarbejder eller implementerer miljøstandarder, eller formuleret anderledes, skal indføre miljøkendskab i produktet.

Implementering af ny viden i produkter eller produktionsprocesser forudsætter læring. En læreproces, hvis karakter afhænger af virksomhedens kumulative erfaringsbase, dens sammensætning af produkt/marked og

16 Johnson, B., 1992.

produktionsproces og den økonomiske organisation, som virksomheden indgår i.¹⁷ Virksomheder implementerer løbende viden i produktionen gennem de daglige arbejdsgange, gennem inddragelse af ny teknologi og gennem kontakter med underleverandører, kunder og kollegaer og ikke mindst gennem rekruttering af ansatte og entreprenører, der trænger ind i branchen.

Endvidere implementerer virksomheder viden gennem bevidste søgeprocesser målrettet viden, tilgængelig i formuleret form, der tilbydes af private eller offentlige vidensinstitutioner f.eks. uddannelsesinstitutioner, teknologiske videnscentre. Viden forstås i denne ramme altså både som viden i form af kodet medie eller personbåret viden som nye teknologier, der kan handles globalt over et marked, samt som person- og organisationsbåret tavs viden.

Samspillet mellem de tre delelementer har forskelligt udtryk i varierede sektorer og regioner. Først og fremmest er dynamikkens hastighed varierende, og man kan derfor finde sektorer eller virksomheder, der stort set producerer samme produkt ved anvendelse af samme produktionsprocesser gennem en længere årrække, og der kan findes virksomheder, der gennemlever en hastig udvikling målrettet et marked med stadig ændret efterspørgsel. Men andre ord, karakteren af samspillet mellem rutiner, rammebetingelser og ekstern viden, afhænger af karakteren på markedet, virksomheden konkurrerer på.

Konkurrencetyper

I et vidensperspektiv bliver markeder selekteret på baggrund af konkurrencebetingelserne på markedet, som afgøres af den grundlæggende dominerende innovative dynamik. En forståelse af varierende virksomhedstypers vidensudvikling må baseres på undersøgelsen af konkrete relationer mellem virksomheder og produktmarkeder set i et længere tidsperspektiv kombineret med en overordnet teoretisk forståelse af innovative dynamikker. Konkurrencebetingelserne kan overordnet deles i:

- Konkurrence på et innovativt produktmarked, hvor der sker en stadig feedback til den underliggende innovative dynamik. Konkurrencen målrettes udviklingen af nye produkter, hvor nyhedsværdien overskygger enhedsomkostninger som konkurrenceparameter. Den primære innovative dynamik og vidensinput sker i interaktionen mellem ny viden, producenter af produkter og forbrugerne. Det afgørende konkurrenceparameter er kontakten til markedet og information om dettes stadig skiftende efterspørgsel og evnen til, på baggrund af nye teknologier, at omsætte dette til nye produkter. I et Øresundsperspektiv er de forskningsbaserede og high tech sektorer typiske eksempler på sektorer, der konkurrerer på innovative produktmarkeder, men innovative produktmarkeder behøver ikke at være forskningsbaserede. Ændringer i forbrugsmønster og teknologiske udviklinger kan åbne for innovativ konkurrence i sektorer, der normalt karakteriseres som vidensekstensive. F.eks. kan eksklusive rejser til eksotiske rejsemål, eksklusive konferencer og belønningsrejser nævnes som eksempler på innovative turismemarkeder. Generelt karakteriseres produktionskæder, der konkurrerer på innovative markeder, af tæt fysisk eller psykisk nærhed, tætte tillidsrelationer og uformelle institutioner.
- Konkurrence, hvor den primære igang sættende innovation er udfoldet. Det modne marked, hvor konkurrence først og fremmest rettes mod procesinnovationer, der sigter mod at nedsætte enhedsomkostninger. Dvs. primært inden for den traditionelle industri. Banksektoren, hotelbranchen, charterbranchen og hele transportsektorens stadige rationaliseringer, muliggjort af informationsteknologiens stadig stigende udbredelse og anvendelse, kan nævnes som erhverv inden for servicesektoren, der konkurrerer på modne markeder. Konkurrencen er først og fremmest er rettet mod forholdet mellem pris og kvalitet. Udviklingen er her målrettet f.eks. udvikling af elektroniske bookingsystemer, transportteknologier og kvalitetssikring. De primære innovationer og vidensinput sker i interaktionen mellem virksomheder og leverandører af procesudstyr, og distributionen mellem produktionsenheder sker gennem kædedannelser og udvikling af produktkoncepter målrettet snævre markedssegmenter.¹⁸ Institutionelt er disse produktionskæder veletablerede, varerne og produkterne, der handles, er veldefinerede, og derfor er fysisk og psykisk nærhed ikke afgørende, hvilket samtidig betyder, at konkurrencen er mere udbredt rumligt og udsat for konkurrence fra f.eks. lavtlønsområder.

17 Johnson, B., 1992.

18 Haywood, M., 1998; Milne, S. & Pohlmann, C., 1998.

- Konkurrence, som er betinget af ydre strukturelle forandringer, men hvor virksomhederne er koblet fra den primære innovative dynamik, *gap filling*.¹⁹ Et *gap filling* marked kendetegnes af, at innovationer i andre brancher betyder hastige strukturelle ændringer og en stor umættet efterspørgsel efter et nyt produkt. F.eks. betød gennembruddet af bilen til persontransport en ny efterspørgsel efter overnatningsmuligheder langs vejnettet. En situation, hvor entreprenører kan etablere sig forholdsvis enkelt under forudsætning af, at de har kvalifikationer og ressourcer til at producere det efterspurgte produkt. Mulighederne for etablering på et sådan marked vil sædvanligvis mindskes, efterhånden som produktet og produktionsprocessen udvikles, og konkurrencen bliver stadig mere institutionaliseret. Det er netop denne proces, der kan ses på det modne turismemarked, hvor store kæder og internationale selskaber kontrollerer store dele af markedet, og det kan være umuligt for den lille entreprenør at etablere sig på markedet, med mindre prisen er væsentlig lavere, eller produktet på den ene eller anden måde er innovativt i forhold til etablerede produkter på markedet.

Der er ingen garanti for, at markedet udvikler sig til et institutionelt modent marked. Udviklingen kan fastlåses i en *gap filling* situation, hvis virksomhederne ikke er koblet på den overordnede innovative dynamik på markedet pga. svag konkurrence på markedet. Svag konkurrence kan bl.a. skyldes offentlig regulering af markedet, en regional isoleret beliggenhed, der svækker konkurrencen fra andre regioner. Inden for turisme ses en svag konkurrence specielt i sæsonafhængige landområder og på destinationer i stagnation, hvor turismeinvesteringer ikke kan forventes til almindelig markedsrente, og derfor stort set savner investeringer på almindelige kapitalvilkår, og dermed ikke møder konkurrence fra kæder inden for overnatning og restaurationsbranchen.²⁰

I denne rapport søges det at belyse, hvilke forudsætninger SÖSK-Bornholmsamarbejdet har, set i lyset af bestræbelserne på at etablere en sammenhængende Øresundsregion. Med den skitserede teoretiske ramme, må denne analyse tage udgangspunkt i de eksisterende erhvervsstrukturer i Sydöstra Skåne og på Bornholm, hvilke produkter de producerer, hvilke produktionskæder og netværk de indgår i, samt endelig hvilken dynamik, der er på markedet de sælges på. Rammebetingelserne udgøres i høj grad af arbejdsmarkedets demografiske og kompetencemæssige sammensætning, mobiliteten i regionen, som er under forandring pga. forbedret infrastruktur og informationsteknologier.

19 Dahmén, E., 1988.

20 Shaw, G. and Williams, A.M., 1990.

5 Så ens og alligevel så forskelligt

Ramvillkoren för SÖSK-Bornholms näringsliv har genomgått stora förändringar under senare år, och generellt kan konstateras att näringslivet i områdena inte kännetecknas av samma tillväxt och dynamik som andra mer centrala regioner i Sverige och Danmark. I följande kapitel belyses vilka näringslivsmässiga förutsättningar Sydöstra Skåne och Bornholm har för att kunna ta del i Öresundsregionens utveckling och tillväxtdynamik. Analysen skall kvalificera diskussionen av vilka områden och på vilka sätt som SÖSK-Bornholmsamarbetet kan medverka till att stärka områdenas utveckling i den *nya* regionala kontexten. Underlaget för analysen utgörs av den teoretiska förståelseramen presenterad i föregående kapitel, statistiska analyser av näringslivsstruktur och utveckling, samt inte minst en mer kvalitativt baserad analys av näringslivets produktionssätt, produkter och marnadsvillkor.

5.1 Så ens...

SÖSKs och Bornholms geografiska förutsättningar är på många sätt likartade. Båda regioner är relativt avlägset beliggande från centerområdena, har tillgång till Östersjöns fiskresurser, goda förutsättningar för jordbruksproduktion, och många rekreativa resurser genom sin kustnära lokalisering och attraktiva natur, historiska kulturmiljöer m.m. I många sammanhang framhålls SÖSK och Bornholm också som områden med likartade strukturella näringslivsproblem.

Både Sydöstra Skåne och Bornholm kännetecknas av att de traditionella näringarna, tillverkningsindustri, jordbruk och fiske, trots en väsentlig tillbakagång under de senaste decennierna, fortfarande sysselsätter en relativt stor andel av de förvärvsarbetande (se tabell 2). År 2001 återfanns närmare 25% av de förvärvsarbetande i dessa näringsgrenar, medan motsvarande siffra för Öresundsregionen som helhet var 16%. Otvetydigt störst var den offentliga sektorn, som i SÖSK-Bornholmområdena sysselsatte närmare 35%, vilket var något högre än för Öresundsregionen som helhet (32%). SÖSK-Bornholm-områdena skiljer sig även från Öresundsregionen genom sin låga andel av sysselsatta inom finans- och affärsservice, drygt 7% jämfört med närmare 16%.

En närmare granskning visar att SÖSK-Bornholm-områdenas näringslivsstruktur jämför med Öresundsregionens centerområden, karakteriseras av lågteknologiverksamheter med relativt okvalificerade arbetsuppgifter inom såväl jordbruk, tillverkningsindustri som service. Sålunda kännetecknas industrin i Sydöstra Skåne av traditionell industri (papper, maskinindustri, gummi, plast, och bygg), och är i stor utsträckning inriktad mot jordbruket (livsmedels- och dryckesvaruindustri, samt delar av maskinindustrin). Högteknologisk industri, såsom elektroindustri och teleproduktion, förekommer i mycket liten utsträckning. Motsvarande dominerar servicesektorn av detaljhandel, och hotell- och restaurang, medan företag inom datakonsultbranschen, forskning och utveckling, och telekommunikation lyser med sin frånvaro. År 2001 sysselsatte dessa endast drygt 500 personer av närmare 37.000 förvärvsarbetande i Sydöstra Skåne.²¹

21 SCB Företagsstatistik 2001.

Tabel 2. Förvärsarbetande dagbefolkning, branschfördelning 2001, i procent

	Jordbruk och fiske	Tillverknings - industri	Byggnad och anläggning	Handel och transport	Hotell och personlig service	Finans/affärs-service	Offentliga verk	Offentlig adm.	Underv.	Social- och sjukvård
SÖSK	8,0	17,6	7,7	17,7	5,7	7,4	0,6	4,4	9,1	21,3
Simrishamn	8,6	18,1	4,3	16,6	7,2	6,4	0,4	3,9	8,1	23,8
Sjöbo	11,8	15,4	13,6	15,4	4,8	6,7	0,5	3,0	8,2	16,8
Skurup	6,5	14,1	8,1	17,9	4,6	11,2	0,5	2,5	12,7	18,7
Tomelilla	10,2	18,7	7,3	20,1	5,2	5,6	1,2	3,2	9,7	16,7
Ystad	4,8	18,2	6,8	17,4	5,4	7,4	0,4	6,2	8,2	23,4
Bornholm	7,2	14,8	6,0	19,8	10,8	6,3	0,6	7,6	7,7	18,4
Øresunds-regionen, SE	2,5	19,2	5,9	19,7	6,0	11,9	0,9	4,9	8,7	18,5
Øresunds-Regionen, DK	1,7	11,8	6,1	22,8	8,8	16,9	0,6	6,7	7,1	16,9
Øresunds-Regionen	1,9	13,9	6,1	22,0	8,0	15,5	0,6	6,2	7,6	17,3

Källa: Beräkningar från Köbenhavns Statistik 2002 - Øresundsregionen - C, tabell C 3.1.

Bornholm uppvisar i stort sett samma näringslivsmönster. Livsmedels-, sten-, järn- och metallindustri dominerar tillverkningsindustrin, och servicesektorn präglas av verksamheter inom detaljhandel samt hotell och restaurang.²² Noterbart är att sektorn hotell och personlig service är betydligt större på Bornholm än i Sydöstra Skåne och sysselsätter drygt 11% av de förvärsarbetande jämfört med 6%. Detta avspeglar Bornholms stora beroende av turism, vilket också delvis kommer till uttryck i det stora antal personer som arbetar inom inom transportsektorn (fr.a. BornholmsTrafikken och speditorsverksamheter).

Trots de mindre avvikelserna (hotell og service) kan man argumentera för, att jämfört med Øresundsregionen, har SÖSK och Bornholm en näringslivsstruktur vars fördelning på branscher i stort sett är identisk. Mot bakgrund av en sådan överordnad betraktning, kan det antagas att företagen i området generellt konkurrerar på mogna marknader med stor priskonkurrens. Varorna som produceres är standardiserade, och fysisk och mental närhet mellan de enskilda leden i produktionskedjan har mindre betydelse än på innovativa marknader. Mogna marknader är därför särskilt utsatta för internationell konkurrens, där pris-kvalitet-rationen är avgörande, och en förbättrad produktionsprocess utgör den avgörande konkurrensparametern.

I slutet av år 2000 fanns det i Sydöstra Skåne närmare 3 000 arbetsställen med anställda, och på Bornholm knappt 1 600. Anmärkningsvärt är att antalet storföretag (mer än 100 anställda) var nästa lika stort på Bornholm (vilket relativt sett motsvarande genomsnittet för Øresundsregionen) som i hela SÖSK-området. Inte oväntat återfinns merparten av storföretagen i båda områden inom de dominerande näringslivsbranscherna, dvs. livsmedel, fiske, transport, och detaljhandel (se figur 2). Mot bakgrund av den fortgående tillbakagången för de traditionella näringarna jordbruk och tillverkningsindustri medför det en uppenbar sårbarhet.

22 Danmarks Statistik. Statistikbanken: PEND11 - Beskaeftigede efter område, branche og tid, 2002.

Tabel 3. Arbetsställen med anställda november 2000

	Totalt	1-4	%	5-19	%	20-99	%	100-	%
SÖSK	2.935	1.918	65	741	25	249	8	27	1
Simrishamn	729	482	66	189	26	52	7	6	1
Sjöbo	513	346	67	122	24	41	8	4	1
Skurup	386	261	68	93	24	28	7	4	1
Tomelilla	405	262	65	100	25	39	10	4	1
Ystad	902	567	63	237	26	89	10	9	1
Bornholm	1.559	710	46	656	42	169	11	24	2
Øresundsregionen, SE	34.818	20.786	60	9.903	28	3.672	11	567	2
Øresundsregionen, DK	73.648	32.824	45	29.224	40	9.814	13	1.786	2
Øresundsregionen	108.466	53.610	49	39.127	36	13.486	12	2.353	2

Beräkningar från Köbenhavns Statistik 2002 - Øresundsregionen - C, tabell C 4.4.

Såväl Sydöstra Skåne som Bornholm beskrivs vanligtvis som dominerade av små- och medelstora företag, men det är en bild med många nyanser. Inledningsvis kan man konstatera att i kategorin andelen arbetsställen med 1-4 anställda ligger Sydöstra Skåne (60%) högt över genomsnittet för Øresundsregionen (49%), medan Bornholm något förvånande ligger under genomsnittet (46%). Läger man till kategorin andelen arbetsställen med 5-19 anställda, hamnar emellertid både Sydöstra Skåne och Bornholm över genomsnittet för Øresundsregionen.

Men det är först när vi tar med egenföretagare, dvs. utan anställda (s.k. mikroföretag), som Sydöstra Skånes och Bornholms småföretagskaraktär framträder. I en detaljerad undersökning av företagsituationen på Bornholm i mars 2003, konstaterades att det fanns drygt 3600 arbetsställen med 0-1 anställda, motsvarande närmare 80% av alla arbetsställen.²³ För Sydöstra Skånes del uppger SCB:s företagsregister att det år 2002 totalt fanns närmare 11.000 arbetsställen, vilket pekar på att andelen arbetsställen med 0-1 anställda minst är av samma storlek som på Bornholm (jfr tabell 3).

Figur 1. De största företagen på Bornholm 2003

BornholmsTrafikken	Transport	680
A Espersens A/S	Fiskproduktion	414
Steff-Houlberg AMBA	Slakteri	300
Jensen Danmark A/S	Pressmaskiner	240
Bech-Hansen & Studsgaard	Spedition	225
Bornfish	Fiskproduktion	150
Fridolf & Bidstrup A/S	Byggförsäljning	110
PL Beton A/S	Betongelement	95
PL Enterprise	Byggnadsmaterial	80

Källa: Købmandsstandens Oplysnings Bureau & Bornholms Erhvervscenter TIC. Erhvervsanalyse for Bornholm, 2003.

23 Købmandsstandens Oplysnings Bureau & Bornholms Erhvervscenter TIC, 2003, s. 6-7.

Figur 2. De största företagen i Sydöstra Skåne 2003

Simrishamns kommun		
Plastal AB	Formsprutning av termoplastdetaljer. Lackering och Montering	400
Weibull Trädgård	Frö och trädgårdstillbehör	110
Kiviks Musteri AB	Cider, juice, drycker, krämer, soppor	89
Unilever Bestfoods AB	Livsmedel - Tillverkare, grossister	70
Stenkilssons Åkeri AB	Transporter och lagring.	65
Gärnsås AB	Möbler för offentliga Miljöer	60
AGs Favör	Dagligvaredistribution	49
Meat Industry Technique Mit AB	Maskiner, markinverktyg	40
Otto-Werken AB	Maskiner och forutrustning för betongindustrin	35
Liwell Kemi AB	Färg - Tillverkare, grossister	32
Sjöbo kommun		
Sveriges Företags Stöd	Städservice	170
Eiser Trikå AB	Barnkläder - Tillverkare, grossister	140
Nordvall & Co, AB WH	Märksystem, utrustning	100
Persson Byggnads AB, N-E	Byggvaror	100
Trelleborg Industrial AVS AB, Plant	Gummivarer	100
Blenta AB	Fjäderfäuppfödning, kläckerier	95
Sjöbo Bruk AB	Rör, rördelar, sanitetsgods	60
Sjöbo Tandteknik AB	Tandtekniska laboratorier	60
Helms Åkeri AB	Åkerier	50
NIMAB Entreprenad AB	Projektering och byggnation	50
Samhall AB	Maskinrenoveringar, monteringsarbeten	45
Skurups kommun		
Skanem Skurup AB	Etiketter	90
Postpac AB	Distribution	70
Hans Anders Bygg	Byggvaror	50
Lidbergs Grafiska AB	Tryckerier	40
Skånekött AB	Kött, slakteriprodukter	36
Driva United AB	Presentreklam	27
Kullenbergs Maskiner AB	Traktorer	25
Bröderna Johanssons	Karosseri, vagnar	23
Karosserifabrik AB		
Abbekås Åkeri Per-Anders	Åkerier	20
Andersson AB		
Ropack Materialhantering AB	Materialhantering. maskiner, maskinverktyg	20
Tomelilla kommun		
Skånemejerier	Mejeri	140
Stifab Farex AB	Ventilation, luftbehandling	130
Bollerups Lantbruksinstitut	Utbildning	100
Tetra Pak VTV AB	Förpackningsmaskiner	90
Lindsténs Elektriska AB	Elinstallationer och butik	80
Österlens Folkhögskola	Utbildning	75
Ingelstad Kalkon AB	Livsmedelstillverkning och butik	65
Bo Ohlsson AB	Detaljhandel	60
Michelsens Bil AB	Bilar	55
Erikssons Åkeri AB	Åkerier	45

Ystads kommun		
Swedish Rail System AB	Järnvägsarbete – materiel	300
Superfos Packaging AB	Förpackningar, förpackningstillbehör	180
Danisco Sugar AB, Köpingsbro	Livsmedel - Tillverkare, grossister	150
Polykemi AB	Plaster, Råvaror, halvfabrikat	150
Tidningsbärarna KB	Tidningsdistributörer	150
Trelleborg Protective Products AB	Dyktutrustning	130
Draka Kabel	Elinstallations-, ledningsmateriel	120
Fiberduk AB	Hemtextilier - Tillverkare, grossister	95

Källa: SÖSK Företagsfakta 2003

Möjligheterna för etablering av egen- och småföretag återfinns framför allt inom bestämda produktionsformer och -branscher, t. ex. jordbruk, men också hantverk och turism, där driftsstorlek och -form är ett medvetet val. Förekomsten av en övervägande del av denna företagsform i SÖSK och på Bornholm avspeglar ett antal faktorer: jordbrukets roll i näringslivsstrukturen, och att områdena tillhandahåller attraktiva livsformer som gynnar den självständighet och frihet som det lilla företaget kan ge.

Sett i ett teoretiskt perspektiv, är den kritiska frågan emellertid hur dessa verksamheter kan konkurrera. Deras överlevnadsförmåga, och numerära dominans, kan tyda på en svag konkurrens och att de generella konkurrensvillkoren är satta ur spel. Det vill säga, konkurrenstyper som kan karakteriseras som *gap filling*. Inom produktområden som uppstår som en följd av nya innovationer, finns vanligtvis svag konkurrens, vilket öppnar upp för olika nya produkter, t. ex inom IT-området. Innanför detta område bör det rimligtvis finnas utrymme för entreprenörer med ideer till nya produkter till specifika marknadssegment.

Med hänsyn till SÖSK och Bornholm kan det antagas att det stora antalet av egen- och småföretag först och främst beror på:

- En säsongsberoende turismsektor, vilken innebär att en lång rad tjänster inte kan erbjudas på vanliga marknadsvillkor. Investeringar i denna typ av produktionsformer kan inte förräntas på generella villkor och tillvaratas därför primärt genom privat kapital och är livsformsmotiverat.
- Et bostadsmarknad och -lokalisering som attraherar och gör det möjligt för individer med småföretagsdrömmar att etablera sig.
- En dominans av jordbruk som, traditionellt och genom svensk och dansk lagstiftning, har varit organiserat som familjägda produktionsenheter.
- Områdenas relativa isolerade lokalisering i regionen, vilket betyder svag konkurrens, och en etablerings- och omkostningsnivå, som möjliggör livsformsmotiverade företagsetablering.

Mikro- och småföretagen omfattar en mångfald av verksamheter, från jordbruk, hotell- och restaurang, detaljhandel, IT verksamheter till kultur och hantverk. Trots bristen på detaljerat underlag pekar mycket på att framför allt kultur- och hantverksverksamheter i både Sydöstra Skåne och på Bornholm expanderat kraftigt. En genomgång av telefonkatalogen antyder hur *kulturimpregnerade* områdena är. Enbart i Ystadsområdet finns 20 verksamheter angivna under rubriken konst och konsthantverk, 25 under rubriken gallerier och konsthantverk samt fyra hemslöjdsbutiker och två handarbetsbutiker, d.v.s. 51 totalt. Vid närmare kontroll visade det sig att ett tjugotal är gallerier eller ateljeer, medan sju är konsthantverk (keramik, smide) och resten är mer eller mindre oidentifierbara aktiviteter inom ramen för konsthantverk. I Sverige finns totalt 1 200 verksamheter, vilket betyder att inte mindre än 5 % av dessa verksamheter finns på Österlen, medan endast 1 % av befolkningen bor där.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att SÖSK-Bornholm jämfört med regionen som helhet karaktäriseras av: en stor jordbruks- och industrisektor, få storföretag, många hantverksliknande tillverkningsföretag, en privat och offentlig servicesektor, som främst erbjuder standardiserade, grundläggande tjänster till lokalbefolkningen. I ett sådant perspektiv, är det uppenbart att utvecklingsspåren för SÖSKs och Bornholms näringsliv (samt i regionens övriga perifera kommuner) följer en annan väg än centerområdena i Öresundsregionen.

5.2 ... og alligevel ...

Dynamikken, der primært kendetegner København, Malmø og Lund, har ikke sat sine spor i erhvervsstrukturen i Sydöstra Skåne eller på Bornholm. I en forskningsrapport om erhvervsstrukturen i udvalgte perifere kommuner i Øresundsregionen konkluderes, at man ikke kan konstatere nogen spredningseffekt af den industristruktur, der er under udvikling i centerkommunerne.²⁴ Tværtimod afspejler de lokale kommunale erhvervsstrukturer de lokale produktionsforudsætninger. Forsknings- og udviklingsbaserede virksomheder etablerer sig i Lund og København (ikke i Malmø). Erhvervsstrukturen i periferien afspejler specialiseringer givet af de historiske forudsætninger: træ i Hässelholm, kemisk-teknisk industri i Ystad, plast i Holbæk og gummi i Næstved. Konklusionen, der kan drages, er, at kommunal erhvervspolitik må baseres på egne forudsætninger samt gennem etablering af institutionel og fysisk infrastruktur, der kan understøtte eksisterende og kommende etableringer. Med andre ord, man skal ikke vente på, at forsknings- og udviklingsafhængige brancher etablerer sig som en spredningseffekt af udviklingen i København eller Lund. Tværtimod skal man udgå fra egne forudsætninger og muligheder.

SÖSK's og Bornholms varierende forskelligheder skal ikke undervurderes. SÖSK er beliggende på fastlandet med en transporttid til Øresundsregionens centre på ca. 1 time, hvor Bornholm er en relativ isoleret ø med en transporttid på 2½-3 timer til Malmø og København. SÖSK og Bornholm er beliggende i hver sin nationalstat, hvor erhvervsstruktur og traditionel erhvervspolitik har fulgt to forskellige udviklingsspor. Sveriges industrielle udvikling har i udgangspunktet primært været råstofbaseret, og industristrukturen er præget af store internationale industrivirksomheder. Den danske industrielle udvikling tager udgangspunkt i landbruget med følgeindustrier inden for levnedsmiddelforarbejdning og procesudstyr til det primære landbrug. Den danske industristruktur er derfor både i en svensk/dansk sammenligning og i et internationalt perspektiv præget af forholdsvis små virksomheder og en erhvervspolitik, der afspejler dette forhold.²⁵ Disse to forskellige udviklingsspor gør sig på alle måder stadig gældende og afspejles i den økonomiske udvikling og den førte politik. Nationale forskelle, der er synliggjort og vanskeliggør de nuværende bestræbelser på at skabe en sammenhængende Øresundsregion.

Med andre ord, pga. af nationale institutionelle forskelligheder, varierende erhvervskulturer, gældende lovgivninger, har det vist sig at være en besværlig proces at integrere erhvervslivet i København og Malmø. Samtidigt styres udviklingen i kommunerne i hele regionen af deres kommuners specifikke forudsætninger. I det følgende vil vi se nærmere på SÖSK og Bornholms forudsætninger for erhvervsudvikling.

5.3 ... så forskellige

I det følgende vil det blive forsøgt mere kvalitativt at kortlægge erhvervslivets markeds- og konkurrencevilkår i Sydöstra Skåne og på Bornholm. Der er udgivet en række rapporter, der belyser erhvervsudviklingen på Bornholm, i SÖSK og i Øresundsregionen som helhed. Problemet med anvendelsen af denne type af sekundærdata er, at metode og problemstilling, der søges belyst, er meget varierende og derfor er det ofte meget vanskeligt at skabe et validt billede af problemstillingen, der søges belyst. I rapporten *Skånske cluster och profilområden*²⁶, forsøges det på baggrund af nyere regionale clusterteorier at undersøge, om der i Skåne kan identificeres regionale specialiseringer, som kan defineres som cluster.

I rapporten er Skåne metodisk opdelt i syv geografiske arbejdsmarkedsoplande (A-regioner), hvori 16 erhvervssektorer undersøges for evt. clustertendenser eller lokale specialiseringer. Disse sektorer undersøges i hver region for antallet af virksomheder, deres produktspecialisering, antal ansatte, lokale institutionelle strukturer mv. Metoden tager altså udgang i nogle i forvejen definerede funktionelle arbejdsmarkedsregioner, som er afgrænset af Skåne som en administrativ region, samt arbejder med kommunale arealenheder. En af disse A-regioner er Ystad, som består af kommunerne i SÖSK. Analysen baseres både på statistiske oplysninger og interview med private og offentligt ansatte nøgleaktører inden for hver sektor. Data fra undersøgelsen giver dermed grundlag for en mere kvalitativ analyse af udvalgte sektors betydning for erhvervsudviklingen i SÖSK-området.

24 Hansen, P.A. & Serin, G., 2001.

25 Se Lundvall, B-Å., 1992.

26 Nilsson, M., Svennson-Henning, M. & Wilkenson, O., 2002.

Bornholm indgår ikke i undersøgelsen. Datagrundlaget er data indhentet dels fra Danmarks Statistik, dels fra Center for Regional og Turismeforsknings rapporter og undersøgelser af det bornholmske erhvervsliv, og ikke mindst på forfatterens omfattende lokale kendskab til den bornholmske erhvervsstruktur og dens udviklingstendenser. På denne baggrund sammenlignes og analyseres udvalgte sektors institutionelle strukturer og markedsvilkår. Dataanalysen er skematisk fremstillet i bilag 1.

Set fra en streng videnskabelig synsvinkel kan det hævdes, at nogle data ikke er veldokumenteret, ligesom branchedefinitioner ikke er sammenlignelige mellem Bornholm og SÖSK. Hensigten med analysen er at vise, hvilke netværks-, produktions- og konkurrencebetingelser, der er gældende for erhvervslivet i SÖSK og på Bornholm og dermed på en mere kvalitativ måde vurdere evt. samarbejds muligheder eller strategiske fælles interesseområder set i et erhvervspolitisk øresundsperspektiv.

Ligheder

En hurtig analyse af de 16 brancher viser, at hverken Bornholm eller SÖSK tager del i udviklingen i de innovative brancher, hvis konkurrenceevne vurderes at baseres på deres innovative evne og tætte koblinger til regionens vidensinstitutioner. Dette gælder Life Science og it-sektoren, som er regionens mest profilerede indsatsområde, men også inden for den forskningsbaserede udvikling af fødevarer samt endelig brancher, der producerer mediebaserede oplevelser, f.eks. musik, film og dataspil. Disse brancher er typisk et storbyfænomen eller opstår i tæt nærhed til store forsknings- og undervisningsmiljøer. Som forventet er SÖSK's og Bornholms erhvervsliv ikke præget af eller tager del i denne meget vidensbaserede produktion, der konkurrerer innovativt på markedet. Både Bornholm og SÖSK er derimod karakteriseret af en stor levnedsmiddelsektor, inkl. landbrug, en del industri karakteriseres af håndværkslignende virksomheder og nogle få større virksomheder samt endelig i visse geografiske områder af turismevirksomheder.

I begge regioner er landbrugssektoren særdeles afgørende for erhvervsstrukturen. Strukturudviklingen i den bornholmske landbrugssektor afspejler udviklingen i Danmark med stadig større landbrug og en stadig horisontal integration i forarbejdnings- og engrossektoren. Resultatet er stadig færre landbrug, samt en stadig tættere integration i de store nationale andelsvirksomheder. Således er den lokale foderstofvirksomhed Bornholms Andels Foderstofforretning (BAF) lige fusioneret med det nationalt dominerende selskab Dansk Landbrug- og Grovwareforening (DLG). Endvidere blev det lokale slagteri for to år siden overtaget af Steff Houlberg, som derefter er overgået til Danish Crown. Bornholm er landbrugsområde med næsten de samme naturgivne forudsætninger som landbruget i det øvrige Danmark, og gennem strukturudviklingen og fusioner bliver landbruget integreret stadig tættere. Branchen konkurrerer først og fremmest gennem omkostningsminimering, og konkurrerer på et modent marked.

Landbruget i SÖSK er underlagt samme markeds- og konkurrencemekanismer som det bornholmske, men i en svensk kontekst. Til forskel fra Bornholm er landbruget i SÖSK lokaliseret i Sveriges absolut vigtigste landbrugsregion. Skåne kan betegnes som Sveriges spisekammer, og op imod 50% af den svenske levnedsmiddelproduktion produceres i Skåne. SÖSK er med andre ord en del af hjertet af svensk fødevarerproduktion, hvilket da også afspejler, at levnedsmiddelsektoren i Skåne betegnes som et fødevarercluster med alle tilhørende produktionsled og aktører, der gør produktionskæden komplet.²⁷ Skåne karakteriseres derfor af en stor emballageindustri (Tetra Pak), som er helt eller delvist afhængig af levnedsmiddelbranchen, virksomheder der producerer procesudstyr, men også forskningsbaseret levnedsmiddelindustri med begyndende sektorer, der etablerer sig inden for *functional food* og *convenience food* og økologisk produktion. Disse aktiviteter er, som andre forskningsbaserede virksomheder, imidlertid lokaliseret tæt på forskningsinstitutionerne. Landbruget i SÖSK-området karakteriseres som traditionelt og følger den almindelige strukturelle udvikling.

Forskelle

Bornholms og SÖSK's forskellige forudsætninger fremgår tydeligt, hvis vi går dybere ned i materialet. Som beskrevet antages det, at de nationale industrielle udviklingsspor og de geografiske forskelligheder vil have betydning for erhvervsstrukturen i de to områder. Bornholms erhvervsudvikling følger på mange områder den traditionelle danske model. Bornholms industristruktur præges i høj grad af fiskeriet, og af at Bornholm er en

27 Nilsson, M., Svensson-Henning, M. & Wilkenson, O., 2002.

ø relativt isoleret fra det øvrige Danmark. Baggrunden for en lang række af de bornholmske virksomheder og specialiseringer tager udgangspunkt i fiskeriet. Dette drejer sig selvfølgelig om fiskeindustrien samt om industri, der leverer procesudstyr til fiskeriet og fiskeindustrien. Generelt er disse virksomheder ramt af nedgangen i fiskeriet, og en del af disse primært mindre håndværkslignende virksomheder søger at udvikle eller har udviklet produkter og ydelser til andre sektorer og markeder.

Andre virksomheder, primært større, har helt eller delvis frigjort sig fra afhængigheden af det bornholmske fiskeri. Dette er muligt, dels pga. internationale landinger i Nexø, dels gennem import af frosset fisk fra Nordatlanten. Også virksomheder, der producerer procesudstyr og emballage (Peterson Beck A/S) har frigjort sig fra den bornholmske fiskeindustri. Således konkurrerer Norfo på verdensmarkedet for filiteringsmaskiner, og det bornholmske marked er uden betydning for deres produktion. Inden for metalindustrien findes også Bornholms største metalvareindustri, Jensen A/S, som oprindeligt er et maskinværksted, men nu producerer folde-maskiner til industrivaskerier globalt. Generelt kan det konstateres, at den bornholmske fremstillingssektor enten er målrettet det bornholmske hjemmemarked eller et internationalt marked. En undersøgelse fra midten af 1990-erne viser, at hele 90% af den bornholmske industriproduktion afsættes på et internationalt marked, i det øvrige Danmark afsattes kun 2,2% af produktionen.²⁸ Et forhold, der ikke kan antages at være ændret grundlæggende.

Erhvervsstrukturen i SÖSK skal forstås i sammenhæng med den svenske industristruktur generelt og Skånes førende nationale stilling inden for alle aspekter af levnedsmiddelfremstilling. På det nationale niveau er Sverige karakteriseret af en række større koncerner bl.a. inden for mobiltelefoni, bilindustri og træ- og papirindustri. Industrivirksomhederne i SÖSK er tilsyneladende i højere grad end de bornholmske enten filialer af større koncerner (Danisco) eller underleverandører til større koncerner (Plastal), som producerer plastkomponenter til bilindustrien. Virksomhederne i SÖSK må dermed antages at være langt mere orienteret mod et nationalt marked sammenlignet med industrivirksomhederne på Bornholm.

Det kan konstateres, at den bornholmske erhvervsstruktur afspejler øens historiske fiskeriafhængighed og dens relative isolerede beliggenhed. Det betyder, at den bornholmske industri i høj grad er ejet lokalt, og at nogle lokalt førende virksomheder konkurrerer på et internationalt marked, hvorimod industrien i SÖSK, dels er en del af det skånske fødevarecluster, dels i mange tilfælde er underleverandører til større virksomheder i andre brancher. Generelt må det antages, at levnedsmiddelsektoren i begge områder primært konkurrerer på pris og kvalitet på modne markeder, og at specielt virksomhederne i SÖSK-området er bundne og afhængige som underleverandører af standardiserede produkter til større koncerner.

Set fra et teoretisk synspunkt kan det konstateres, at markeds- og teknologikendskab inden for specifikke markedssegmenter er afgørende for Bornholms konkurrenceevne, hvorimod den afgørende kompetence i virksomheder, der er underleverandører, i højere grad er materiale- og procesviden samt et tæt kendskab til og tilpasningsevne til kundernes skiftende produktkrav.

Til trods for at SÖSK's og Bornholms erhvervsstruktur ved en statistisk gennemgang og analyse har mange lighedspunkter, antyder ovenstående analyse, at ses der bort fra levnedsmiddelbranchen, adskiller de netværks- og markedsbetingelser, virksomhederne indgår i, sig væsentligt kvalitativt. Der er heller ikke fundet eksempler på, at bornholmske og SÖSK-virksomheder samarbejder eller indgår i samme produktionskæde. Dermed kan det ikke afvises, at der ikke er områder, hvor virksomheder i SÖSK-Bornholmsområdet kan samarbejde direkte. Men som det er tilfældet i Malmø og København, er den traditionelle markedsorientering og erhvervsstruktur afvigende, så et øget direkte samarbejde mellem virksomheder i de to områder forudsætter et langt større kendskab til hinanden samt en nærmere kvalitativ analyse af virksomhederne i de to områder.

Set i et øresundsperspektiv kan det konstateres, at centerområdernes dynamik endnu ikke har berørt SÖSK og Bornholm, og der er ikke tegn på, at den vil gøre det i nær fremtid. Erhvervsudvikling i de to områder må bygge på deres specifikke forudsætninger. Dvs. de eksisterende strukturer samt de stedbundne forudsætninger der aktualiseres som et produkt af stadige forandringer i rammebetingelserne. For Bornholm og SÖSK vil det ud over de almene rammebetingelser som f.eks. informationsteknologiens stadige udvikling og anvendelse samt en øget internationalisering, først og fremmest være Øresundsregionens befolkningsudvikling og dennes

28 Storgaard, K., Manniche, J. & Marcussen, C.H., 1996.

efterspørgsel på bosætning, rekreation og oplevelse, der kan være afgørende for områdernes fremtidige økonomiske udvikling.

Denne udvikling behøver ikke udelukkende at baseres på turisme. Forbrugernes stadig større efterspørgsel på oplevelser trækker sine spor langt ind i traditionelle varemærker. F.eks. kan efterspørgsel på regionale kvalitetsfødevarer ses som, at det primære ernæringsbehov nu også kombineres med en kulinarisk og kulturel forestilling og oplevelse. Med Bornholms og SÖSK's forudsætninger for fødevarerproduktion, deres generelle rekreative ressourcer og ikke mindst nærhed til en af Europas mest dynamiske byregioner, har områderne særdeles gode forudsætninger for sammen eller hver for sig at udvikle produkter og erhverv, der med udgangspunkt i egne forudsætninger drager nytte af Øresundsregionens udvikling.

5.4 Sammanfattning

- I Sydöstra Skåne och på Bornholm sysselsätter de traditionella näringarna, tillverkningsindustri, jordbruk och fiske fortfarande en relativt stor andel av de förvärvsarbetande, 25% jämfört med 16% i Öresundsregionen som helhet. Störst andel, ca. 35%, arbetar inom offentlig sektor.
- SÖSK-Bornholm-områdenas näringslivsstruktur karakteriseras av lågteknologiverksamheter med relativt enkla arbetsuppgifter inom såväl jordbruk, tillverkningsindustri som service. Industrien i Sydöstra Skåne domineras av traditionell industri (papper, maskinindustri, gummi, plast, och bygg), som i stor utsträckning är inriktad mot jordbruket. Servicesektorn består av detaljhandel, och hotell- och restaurang. På Bornholm dominerar livsmedels-, sten-, järn- och metallindustri, och servicesektorn präglas av verksamheter inom detaljhandel, samt hotell och restaurang.
- Högteknologisk industri, såsom elektroindustri och teleproduktion, förekommer i mycket liten utsträckning i SÖSK-Bornholm. Likaså lyser företag inom datakonsultbranschen, F&U, och telekommunikation med sin frånvaro.
- Antalet storföretag (mer än 100 anställda) är nästa lika stort på Bornholm som i hela SÖSK-området. Merparten av storföretagen återfinns i båda områden inom de dominerande näringslivsbranscherna, dvs. livsmedel, fiske, transport, och detaljhandel.
- Sydöstra Skånes och Bornholms domineras av egen- och småföretag. Andelen arbetsställen med 0-1 anställda motsvarar 80% av alla arbetsställen på Bornholm, och situationen är någorlunda densamma i Sydöstra Skåne. Mikro- och småföretagen omfattar en mångfald av verksamheter, från jordbruk, hotell- och restaurang, detaljhandel, IT-verksamheter till kultur och hantverk. Mycket pekar på att framför allt kultur- och hantverksverksamheter i både Sydöstra Skåne och på Bornholm expanderat kraftigt.
- SÖSK-Bornholms näringsliv följer ett annat utvecklingsspår än centerområdena i Öresundsregionen. Området karakteriseras av en stor jordbuks-, industri, och turismsektor, få stora verksamheter, många hantverksliknande tillverkningsföretag, en privat och offentlig servicesektor som främst erbjuder standardiserade, grundläggande tjänster till lokalbefolkningen.
- Varken Bornholm eller SÖSK tar del i utvecklingen inom de innovativa branscherna, betraktat utifrån deras innovativa förmåga och kopplingar till regionens kunskapsinstitutioner. Detta gäller områdena 'Life Science' och IT-sektorn, som är regionens mest profilerade insatsområden, men också innanför den forskningsbaserade utvecklingen av livsmedel, samt branscher som producerer mediebaserade upplevelser.

- Strukturutvecklingen i den bornholmska jordbrukssektorn avspeglar utvecklingen i Danmark, mot allt större lantbruk, och fortsatt horisontell integration i förarbetnings- och partihandeln. Branschen konkurrerar först och främst genom kostnadsminimering, og på en mogen marknad. Jordbruket i SÖSK är lokaliserat i Sveriges viktigaste jordbruks- och livsmedelsproduktionsregion. Upp emot 50% av den svenske livsmedelsproduktionen produceras i Skåne. Livsmedelssektorn i Skåne betecknas som ett livsmedelskluster med alla tillhörande produktionsled og aktörer som gör produktionskedjan komplett.
- Varorna som produceras är standardiserade, och fysisk och mental närhet mellan de enskilda leden i produktionskedjan har mindre betydelse än på innovativa marknader. Särskilt verksamheterna i SÖSK-området är bundna till och beroende som underleverantörer av standardiserade produkter til större koncerner.
- Den bornholmska tillverkningssektorn är i hög grad lokalt ägd, och består av ett antal lokalt dominerande verksamheter inriktade mot den bornholmska hemmamarknaden, eller den internationella marknaden. Merparten av den bornholmska industriproduktionen avsetts på den internationella marknaden. Industri-verksamheterna i SÖSK utgör en del av det skånska livsmedelsklustret, och är antingen filialer till större koncerner (Danisco) eller underleverantörer till större koncerner (Plastal). Verksamheterna i SÖSK framstår därför som mer orienterade mod en nationell marknad jämfört med industriverksamheter på Bornholm.

6 Den utvidgade arbetsmarknadens gräns

Arbetsmarknaden och utbudet av arbetskraft är helt avgörande faktorer för den lokala och regionala socio-ekonomiska utvecklingen. Arbetsmarknaden utgör en särskilt viktig del av företagets ramvillkor, oberoende om företagen efterfrågar en stor variation av välkvalificerad arbetskraft, eller behöver stor tillgång till billig okvalificerad arbetskraft. När tillväxten numera primärt sker i de stora stadskoncentrationerna, är en av de dominerande förklaringsfaktorerna tillgången på en stor variation av kvalificerad arbetskraft. Omvänt så kan man hävda att befolkningen växer där det finns en välfungerande arbetsmarknad.

Oavsett vilket, är det ett faktum att kommuner, regioner och större företag konkurrerar om att erbjuda bäst möjliga bosättningsförhållanden, däribland tillgång till rekreativa resurser i form av natur och kultur.²⁹ Öresundsregionen är ett bra exempel på de mekanismer som är i rörelse. Bostadsmarknaden i Köbenhavn og Malmö har exploderat under senare år. Prisstigningar har spridit sig som ringar på vattnet ut över Hovedstadsområdet och Malmöområdet. Som en konsekvens sker det flera olika typer av befolkningsrörelser. Höginkomsttagare flyttar in till de centrala delarna och till de attraktiva förstäderna, låginkomsttagare och barnfamiljer flyttar till centrals ytterområdena, samtidigt som allt fler pensionärer flyttar (sommarmoende såväl som permanent) till orter i regionens natursköna utkantsområden, däribland på Österlen. Följaktligen ökar pendlingen och flyttningar i Öresundsregionen, samtidigt som trycket på regionens rekreativa resurser ökar.

SÖSKs och Bornholms näringslivsutveckling har, som framgick av föregående kapitel, varit relativt traditionell. Befolkningssammansättning och institutionella strukturer avspeglar i hög grad denna *gårdagens* näringslivsstruktur och konkurrensvillkor. En snabb genomgång av t.ex. Bornholms Tidende avspeglar med tydlighet att det på Bornholm är de etablerade näringsstrukturerna som upptar den bornholmska medvetenheten och spaltutrymmen. Upplevelseekonomi, Öresundsregionen, mångkulturalitet, eller andra av tidens trendsättande ord tar inte stor plats i den bornholmska verkligheten och mentaliteten.

Grundläggande förändringar i befolkningens sammansättning utgör en viktig faktor i förändringen av invanda tankemönster, och samtidigt en källa till etablering av nya verksamheter med entreprenörer som kan se möjligheterna. Som ett illustrativt och aningen provocerande exempel: Hur skulle t. ex. utbudet av livsmedelsbutiker, restauranger, grosshandelsföretag, och andra nya entreprenörsinitiativ se ut i Köbenhavn og i Malmö utan invandringen?

I följande kapitel redovisas och analyseras situationen och utvecklingstendenserna på arbetsmarknaden i Sydöstra Skåne och på Bornholm. Mot bakgrund av utvecklingen i Öresundsregionen som helhet behandlas befolkningsutveckling, erhvervs/förvärvsarbete och arbetslöshet, utbildning, samt mobilitet i termer av flyttnings- och pendlingsmönster och distansarbete. I kombination med föregående analys av näringslivet, bidrar analysen av befolkning och arbetsmarknad, till en förtydligad bild av de utmaningar som SÖSK-Bornholmsamarbetet står inför som en del av den Öresundsregionala utvecklingen.

6.1 Några fler, men äldre, danskar och svenskar

I Sydöstra Skånes kommuner bodde år 2002 närmare 89 000 personer. Sedan 1998 har befolkningen i Sjöbo, Skurup och Ystad ökat, och under 2001-2002 har även Simrishamn och Tomelilla vänt en tidigare negativ befolkningstrend. På Bornholm fortsätter emellertid befolkningen att minska, även om takten avtagit något. Under första halvåret av 2003 gick befolkningstalet för första gången sedan 1916 under 44 000. Befolkningsframskrivningen för 2014 förutser ett invånarantal på drygt 42 000. Sett i ett Öresundsregionalt perspektiv är det bara Sjöbo och Ystad som kommer i närheten av den genomsnittliga befolkningsökningen på 2% för perioden 1998-2002.

²⁹ Florida, R., 2002.

Tabel 4. Befolkningsutveckling 1998 -2003

	1998	1999	2000	2001	2002	Netto	Ökning / minskning
SÖSK	88.416	88.374	88.310	88.219	88.702	286	1,003
Simrishamn	19.884	19.697	19.511	19.303	19.381	-503	0,975
Sjöbo	16.487	16.606	16.542	16.648	16.781	294	1,018
Skurup	13.696	13.560	13.638	13.714	13.873	177	1,013
Tomelilla	12.514	12.453	12.434	12.372	12.432	-82	0,993
Ystad	25.835	26.058	26.185	26.182	26.235	400	1,015
Bornholm	44.786	44.529	44.337	44.126	44.197	-589	0,987
Øresundsregionen, SE	1.116.603	1.120.426	1.123.786	1.129.424	1.136.571	19.968	1,018
Øresundsregionen, DK	2.371.005	2.383.253	2.394.864	2.407.359	2.417.990	46.985	1,020
Øresundsregionen	3.487.608	3.503.679	3.518.650	3.536.783	3.554.561	66.953	1,019

Beräkningar från Köbenhavns Statistik 2002 – Øresundsregionen - C, tabell C 1.1.

Parallellt med en minskande befolkningsutveckling, eller i bästa fall svag tillväxt, står Sydöstra Skåne och Bornholm inför en ännu större utmaning med hänsyn till förändringar i befolkningens sammansättning: Å ena sidan en allt lägre andel unga personer, och å andra en allt större andel äldre personer. År 2002 uppgick andelen i ålderskategorin 16-24 år till drygt 8% i SÖSK-Bornholm-områdena, jämfört med närmare 11% i Øresundsregionen som helhet. I ålderskategorin över 65 år var andelen 20% jämfört med 16%.

Sydöstra Skåne och Bornholm avviker också från befolkningsutvecklingen i Øresundsregionen som helhet i ett annat viktigt avseende. Medan regionen, och Köbenhavn-Malmö-området i synnerhet, under det senaste årtiondet upplevt en mycket kraftig inflyttning av personer med utländsk bakgrund, har denna utveckling i princip gått spårlöst förbi i SÖSK-Bornholm-området. År 2002 uppgick andelen utländska medborgare i Øresundsregionen till drygt 6%, medan andelen i SÖSK-Bornholm var knappt 3%. Skulle man använt den svenska klassificeringen *personer med utländsk bakgrund* (dvs. personer födda utomlands + personer med en förälder född utomlands) skulle med all sannolikhet avvikelserna bli ännu mer markant. Därmed går man också miste om den positiva demografiska och ekonomiska potential som dessa personer skulle kunna utgöra i termer av barnfamiljer respektive entreprenörskap.

Tabel 5. Befolkning efter ålder 2002 , i procent

	0-15	16-24	25-64	65+
SÖSK	19	9	51	21
Simrishamn	18	8	49	25
Sjöbo	20	9	52	18
Skurup	21	9	53	17
Tomelilla	19	10	49	22
Ystad	18	9	51	22
Bornholm	19	8	54	19
Øresundsregionen, SE	19	11	53	18
Øresundsregionen, DK	19	10	57	15
Øresundsregionen	19	10	55	16

Beräkningar från Köbenhavns Statistik 2002 - Øresundsregionen - C, tabell C 1.5.

Tabell 6 visar också att Sydöstra Skåne och Bornholm håller jämna steg med Öresundsregionens som helhet beträffande andelen danska respektive svenska medborgare som bor på den *andra sidan*. Numerärt sett är det emellertid fortfarande ett försvinnande litet antal. År 2002 bodde det 159 svenska medborgare på Bornholm, och i Sydöstra Skåne bodde 638 danska medborgare.

Tabell 6. Utländska medborgare 2002

	Utländska medborgare	%	Därav svenskar	%	Därav danskar	%
SÖSK	2.271	2,6			638	0,7
Simrishamn	432	2,2			72	0,4
Sjöbo	420	2,5			157	0,9
Skurup	429	3,1			172	1,2
Tomelilla	306	2,5			74	0,6
Ystad	684	2,6			163	0,6
Bornholm	1.427	3,2	159	0,4		
Øresundsregionen, SE	64.437	5,7			10.956	1,0
Øresundsregionen, DK	154.040	6,4	7.725	0,3		
Øresundsregionen	218.477	6,1				

Beräkningar från Köbenhavns Statistik 2002 - Öresundsregionen - C, tabell C 1.5.

6.2 På arbetsmarknaden och utanför

Den avvikande befolkningsstrukturen i SÖSK-Bornholms-områdena kan också avläsas på arbetsmarknaden. I båda områdena är andelen i arbetsför ålder 20-65 år lägre än genomsnittet för Öresundsregionen som helhet. I Sydöstra Skåne är andelen nästan sex procentenheter lägre, och på Bornholm fyra procentenheter lägre.

Tabell 7. Andel befolkning i arbetsför ålder 20 -64 år 2001

	Antal	Andel, %	Befolkning
SÖSK	49.188	55,0	88.702
Simrishamn	10.195	52,6	19.381
Sjöbo	9.557	57,0	16.781
Skurup	7.973	57,5	13.873
Tomelilla	6.781	54,5	12.432
Ystad	14.682	56,0	26.235
Bornholm	25.540	57,8	44.197
Øresundsregionen, SE	666.131	58,6	1.136.571
Øresundsregionen, DK	1.510.451	62,5	2.417.990
Øresundsregionen	2.176.582	61,2	3.554.561

Beräkningar från Köbenhavns Statistik 2002 - Öresundsregionen - C, tabell C 1.5.

Däremot är det en markant skillnad mellan SÖSK och Bornholm när det gäller hur många av de i arbetsför ålder som faktiskt förvärvsarbetar. I Sydöstra Skåne ligger förvärvs/erhvervsfrekvensen betydligt över genomsnittet för den svenska delen av Öresundsregionen, och lika med snittet för Öresundsregionen som helhet. Bornholm däremot ligger betydligt under genomsnittet för den danska delen av Öresundsregionen såväl som Öresundsregionen som helhet.

Huvudförklaringen till den låga förvärvsfrekvensen på Bornholm ligger främst i den höga arbetslösheten på den bornholmska arbetsmarknaden. De senaste fem åren (februari 1999-2003) har arbetslöshetsnivån legat

kring 11%, jämfört med ett riksgenomsnitt på 6%.³⁰ Av övriga kommuner i Öresundsregionen är det bara Storströms Amt som uppvisar motsvarande tal. I Sydöstra Skånes kommuner är arbetslösheten betydligt lägre: Simrishamn 2,7%, Skurup 5,2%, Sjöbo 3,6%, Tomelilla 3,4% och Ystad 4,3% (juli 2003), vilket innebär att snittet för SÖSK som helhet ligger under riksgenomsnittet på 4,4%. Skurup avviker dock markant, trots en omfattande utpendling (se kap. 6.4).

Tabel 8. Förvärvsarbetande befolkning 20 -64 år, 2001, i procent

	Män	Kvinnor	Totalt
SÖSK ¹			
Simrishamn	79	74	77
Sjöbo	79	72	75
Skurup	80	73	77
Tomelilla	79	74	77
Ystad	80	76	78
Bornholm ²	79	68	72
Øresundsregionen, SE	76,5	71	74
Øresundsregionen, DK	80	74	77
Øresundsregionen	79	73	76

1 Kommunfakta 2002; För Ystad och Tomelilla beräkningar från Örestat RAS 1199: Population residing in Øresund municipalities.

2 Köbenhavns Statistik 2002 - Øresundsregionen - C, tabell C 1.5.

Betraktat som en delregional arbetsmarknad är det uppenbart att Sydöstra Skåne och Bornholm gemensamt borde kunna lösa en del av de flaskhalsproblem som existerar inom respektive område, och även för Öresundsregionen som helhet, såväl beträffande produktion som arbetskraftsrekrytering. Sedan något år tillbaka samarbetar Arbetsförmedlingen på Bornholm med Arbetsförmedlingen i Ystad. De möten som hållits mellan de båda förmedlingarna uppges ha varit konstruktiva och framför allt har man skaffat sig kännedom om hur de olika arbetsmarknadssystemen är uppbyggda och fungerar. Några resultatmätningar föreligger inte, men det uppges att ett par personer från Bornholm fått arbete i Skåne. Oavsett vilket är det ett gott exempel på den typ av aktiviteter som krävs om den regionala arbetsmarknaden under utveckling i Öresund också skall komma SÖSK-Bornholm-området till godo.

6.3 Lågutbildade män och högutbildade kvinnor

Utbildningsstrukturen i Sydöstra Skåne och på Bornholm avspeglar i mångt och mycket områdenas dominans av lågteknologiska branscher - jordbruk, tillverkningsindustri och service - präglade av arbetskraft med kort formell utbildning. Särskilt iögonfallande är situationen Bornholm, där andelen lågutbildade år 2002 uppgick till 34%, jämfört med knappt 25% i Sydöstra Skåne. Omvänt så är andelen högutbildade (med eftergymnasial utbildning) endast 18% på Bornholm, jämfört med närmare 25% i Sydöstra Skåne. Siffrorna för Sydöstra Skåne beror emellertid i hög utsträckning på Ystads och Simrishamns kommuner, delvis beroende på de stora sjukhusverksamheterna, medan Sjöbos, Skurups och Tomelillas kommuner ligger nära situationen på Bornholm, i synnerhet beträffande andelen högutbildade.

30 Statistiknytt fra Det regionale Arbejdsmarkedsråd Bornholm (februari 2003). Siffran inbegriper inte de som befinner sig i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Tabel 9. Befolkning efter utbildningsnivå 2002 , i procent

	Förgymnasial utb.			Gymnasial utb.			Eftergymnasial utb.		
	M	K	Tot	M	K	Tot	M	K	Tot
SÖSK ¹									
Simrishamn	30	20	25	47	49	48	22	30	26
Sjöbo	32	21	27	51	54	52	16	24	20
Skurup	29	22	26	51	53	52	19	24	21
Tomelilla	33	22	28	54	56	55	12	21	16
Ystad	25	18	21	52	54	53	23	28	25
Bornholm ²	33	36	34	50	42	46	15	21	18

¹ SCB Kommunfakta 2003. Uppgift för Ystad och Tomelilla från Kommunfakta 2001 och avser 2001.

² Beräkningar från Danmarks Statistiks statistikbank: RAS4: Beskäftigede i alderen -66 år efter område, uddannelse, erhverv (DB93 27-gruppering) og køn. Förgymnasial utb = kat. 10; Gymnasial utb. = kat. 20+25+35; Eftergymnasial utb. = kat 40+50+60+65.

Utbildningsnivån berättar även en annan intressant historia. Nämligen att en betydligt högre andel av männen är lågutbildade än kvinnorna (dock ej på Bornholm), medan en betydligt högre andel av kvinnorna är högutbildade än männen. Än en gång slår den traditionella näringslivsstrukturen igenom i statistiken. Något förenklat kan man säga, att de lågutbildade är män som arbetar inom jordbruk, fiske, transport eller tillverkningsindustri, medan de högutbildade är kvinnor som arbetar i offentlig sektor (utbildning, social- och sjukvård). Således kan man konstatera att arbetsmarknaden i SÖSK-Bornholm-områden i hög grad fortsätter att reproducera den traditionella könsuppdelningen, dvs. män inom jordbruk och industri, och kvinnor i service och offentlig sektor.

6.4 Ökad mobilitet - men inte till varandra

Infrastrukturella förutsättningar

En av de främsta målsättningarna med integrationen i Öresundsregionen är att utveckla en gemensam och dynamisk arbetsmarknad, där företagen samverkar och arbetskraften fritt kan röra sig. Öresundsbron tillkomst och öppnande år 2000 skapade den fysiska förutsättningen för en sådan utveckling. Även om de mest optimistiska prognoserna inte infriats, är det en ständigt ökande ström av människor som passerar över bron med tåg eller bil. År 2002 passerades Öresundsbron av 5,4 miljoner tågpassagerare (jämfört med 4,9 miljoner föregående år) och 3,4 miljoner fordon (jämfört med 2,9 föregående år).³¹

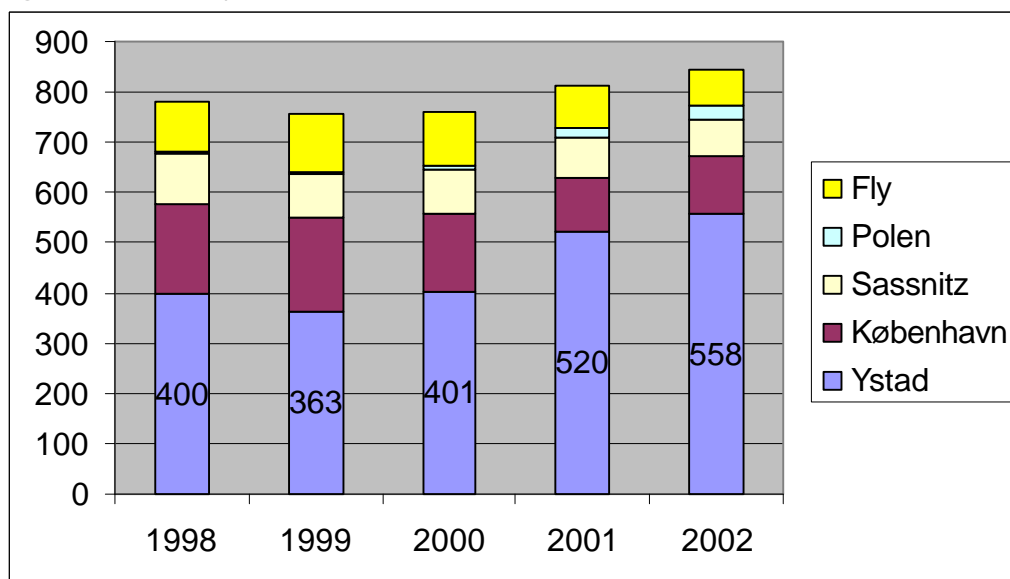
Även Sydöstra Skåne och Bornholm har fått sin beskärda del av infrastrukursatsningarna i Öresundsregionen. Järnvägsspårförbindelsen mellan Malmö och Ystad har öppnats upp för DSB som med sitt Intercity-tåg transporterar passagerare från Hovedbangården till färjeterminalen på mindre än 1½ timme. Europaväg 65 mellan Ystad och Malmö har förbättrats och byggts ut för att bättre kunna hantera den kraftigt ökade trafiken mellan Rönne/Ystad och Köbenhavn, vilket bland annat gäller Bornholmerbussens dagliga turer. Därtill kommer så snabbfärjan mellan Rönne och Ystad, som sjösattes år 2000, och fraktar passagerare på en timme och tjugo minuter.

Sammantaget innebär det att det idag är möjligt att med bil, tåg, eller buss transportera sig mellan Bornholm och Malmö/Köbenhavn på drygt tre timmar. Detta är närmast en halvering av restiden före Öresundsbron. Snabbfärjan innebär också att det idag är möjligt att göra dagsturer mellan Sydöstra Skåne och Bornholm. Som en konsekvens har resandeströmmen till och från Bornholm kraftigt ökat, och som framgår av figur 1 är det Rönne-Ystad-förbindelsen som förklarar merparten av ökningen. Idag svarar den för drygt 75% av passagerartrafiken till och från Bornholm, jämfört med 59% 1998.³²

³¹ Öresundskonsortiet, 2002.

³² Om man bortser från passagerare på rutterna till Tyskland och Polen. Marcussen, C.H., 2003, s. 9.

Figur 3. Ankomna personer til Bornholm 1998 -2002

Källa: CH Marcussen: Undersøgelse af hindringer for transittrafik mellem Bornholm og det øvrige Danmark gennem Sverige (2003), s. 9.

Arbetet med att förbättra infrastrukturen och kommunikationen mellan regionens sydöstra delar och Hovedstadsområdet och Malmöregionen fortgår. Bland annat lät Region Skåne genomföra en delstudie inom ramen för Interreg IIC-projektet *Being Neighbour To A Large Urban Area* (1999-2001), där Simrishamns kommun deltog. I rapporten konstaterades: *Simrishamn har ett stort avståndshandikapp. Vägarna till Malmö/Lund är relativt dåliga. Simrishamn kommer aldrig att kunna konkurrera genom hög tillgänglighet.*³³ Detta baserades på att det tog över en timme att ta sig med bil från Malmö till Simrishamn – med tåg tog det ännu längre tid.

I en strävan att förkorta denna restid och länka samman östra och västra Skåne har flera kommuner gått samman för att få till en järnvägssträckning Malmö-Simrishamn via Staffanstorp, Dalby, Sjöbo och Tomelilla. Det skulle förkorta restiden mellan Malmö-Simrishamn till 57 minuter. Något, som inte minst, skulle betyda mycket för Simrishamns kommun och vara en viktig komponent för att främja en integrerad regional arbets- och bostadsmarknad. Simrishamnsbanan finns dock inte med i Banverkets plan (RTI-plan) för satsningar innan 2015. Beslut i frågan tas av regeringen under hösten 2003. Under hösten 2003 kommer däremot den elektrifierad sträckan Ystad-Simrishamn att tas i bruk. Även den kommer att betyda mycket för SÖSK kommunerna: för Skurup och Ystad genom ökad turtäthet från Malmö, och för Tomelilla genom kortare pendlingstid till och från kommunen. Trots elektrifieringen kommer emellertid Simrishamn fortfarande att ligga utanför det mentala pendlingsavståndet på ca. 60 minuter.³⁴

Flyttningsmönster

Med den förbättrade infrastrukturen och kommunikationerna har mobiliteten i Öresundsregionen ökat, vilket kommer till uttryck i förändrade flyttnings- och pendlingsmönster. På fyra år (1998-2002) har inflyttningen från den danska delen av Öresundsregionen till Skåne fyrdubblats, från 500 till 2000. Däremot har flyttströmmen av skåningar till den danska delen av Öresundsregionen under samma period knappast förändrats, från 700 till 800. Flyttningsströmmarna är tydligt koncentrerade till Malmö-Köbenhavnsområdet, vilket *indikerar att det är den fasta förbindelsen över Öresund som enskilt mest har bidragit till den aktuella utvecklingen.*³⁵

Sydöstra Skåne och Bornholm befinner sig både bokstavligt och bildligt talat i marginalen av denna utvecklingen. Visserligen är flyttningsströmmarna livliga i kommunerna. År 2001 flyttade drygt 4 500 personer till

³³ Interreg IIA - Being neighbour to a large urban area, 2000c, s. 45.

³⁴ Uppgifter från Hanseric Jonsgården,

³⁵ Öresundskompass, 1:a halvåret 2003, s. 17.

kommunerna i Sydöstra Skåne, medan närmare 4 000 personer flyttade därifrån. Sammar år flyttade 2 800 personer till Bornholm, och 2 700 personer därifrån. Detta har emellertid inget att göra med den ökade flyttningsbenägenheten över Sundet.

I statistiken uppges det att 305 av flyttarna till Sydöstra Skåne kom från annat land än Sverige, och på Bornholm kom 210 av tillflyttarna från annat land än Danmark.³⁶ En närmare analys visar dock att svenskar respektive danskar utgör en försvinnande liten del av dessa. Även om antalet personer som flyttat från Bornholm till Skåne har tredubblats mellan 1998 och 2002, är det numerärt sett beskedligt, från sex personer till 20. Kommunerna i Sydöstra Skåne lockar knappast alls. År 2001 var det bara sex personer som flyttade dit från Bornholm. Omvänt är intresset lika litet, samma år flyttade tre personer från Sydöstra Skåne till Bornholm.³⁷

Pendlingsmönster

Också pendling påverkar det lokala arbetskraftsutbudet, och även här är det möjligt att tala om en tydlig broeffekt för framför allt Öresundsregionens centrala delar. År 2002 beräknades närmare 6 000 personer från Skåne pendla över Sundet för att arbeta eller studera, vilket är en tredubbling jämfört med 1998. Antalet danska gränspendlare har under perioden legat konstant kring modesta 200 personer.³⁸

Pendlingen i Sydöstra Skåne är livlig. År 2001 pendlade inte mindre än närmare 8 000 personer in till någon av SÖSK-kommunerna, medan omkring 15 000 personer pendlade ut. Samtliga kommuner uppvisade ett negativt pendlingsnetto; störst var det i Sjöbo och Skurup med över 2 000 personer.

Tabel 10. Pendling i SÖSK 2001

	In	Ut	Netto
Simrishamn	1.394	2.019	-625
Sjöbo	1.270	3.471	-2.201
Skurup	963	3.444	-2.481
Tomelilla	1.387	2.210	-823
Ystad	2.765	3.602	-837
Totalt	7.779	14.746	-6.967

SCB Kommunfakta 2003.

Även pendlingen på Bornholm har fått fart under senare år, inte minst när det gäller antalet utpendlare. Åren före bronns öppnande och snabbfärjans införande utpendlade ca 800 personer, år 2002 hade den siffran ökat till strax över 1 100 personer, varav merparten pendlar till Hovedstadsområdet. I likhet med kommunerna i Sydöstra Skåne uppvisar Bornholm ett negativt pendlingsnetto, som år 2002 uppgick till närmare 500 personer.

Tabel 11. Pendling, Bornholm 1998 -2002

	1998	1999	2000	2001	2002
In	805	783	696	565	635
Ut	806	763	799	972	1.122
Netto	-1	20	-103	-407	-487

Källa: StatistikNyt fra Det Regionale Arbejdsmarkedsråd, Bornholm, feb 2003, s. 5.

Däremot är gränspendlingen obetydlig, och mellan Sydöstra Skåne och Bornholm är den i stort sett obefintlig. Visserligen har antalet pendlare från SÖSK-området till den danska sidan av Öresundsregionen ökat från 48 personer år 1997 till 115 personer år 2001, men trots den väsentligt förbättrade kommunikationen till Bornholm uppgår antalet pendlare från Sydöstra Skåne till endast ett par personer. Det motsvarande gäller pendlingen från Bornholm till Sydöstra Skåne.

36 Köbenhavns Statistik: Öresundsregionen, tabell c 1.3.

37 Beräkningar från Örestat. Change of municipality from DK/SE to SE/DK by age (detailed), sex and year.

38 Öresundskompass 1a halvår 2003, s. 5.

Flyttning eller pendling till och från Bornholm försvåras dessutom av de regler för husköp och avdragsrätt för dubbel bosättning som finns. Det krävs att man är mantalsskriven på ön för att få köpa ett hus för helårsboende. På grund av dessa regler får den som säljer sitt hus på Bornholm inte få så mycket betalt för huset att något motsvarande kan anskaffas på annan attraktiv ort. Avdragsrätt för dubbel bosättning medges i Danmark endast för två år, vilket knappast ligger i linje med visionen om den utvidgade och rörliga arbetsmarknaden i Öresund.

Tabel 12. Pendling från Bornholm till Skåne

	1997	1998	1999	2000	2001
Pendling från Bornholm till Skåne					
Män					
Kvinnor					
Totalt				7	2
Därav till SÖSK				2	0
Från SÖSK till Danmark					
Män	31	35	47	56	80
Kvinnor	17	15	21	25	35
Totalt	48	56	68	81	115
Därav till Bornholm	2	2	4	2	1

Källa: Beräkningar från Örestat - PEN: Number of commuters after home adress, workplace adress and year.

Distansarbete

Ytterligare ett sätt att integrera regionens arbetskraft och arbetsplatser är genom distansarbete, vars förutsättningar kraftigt förbättrats genom informationsteknologins snabba utbredning. För Sydöstra Skånes del beräknas cirka 8% av samtliga företag utanför jordbrukssektorn vara distansarbetande företag eller företag med distansarbetare anställda. Österlen beskrivs ofta som distansarbetets Mecka, särskilt för inflyttade stockholmare men någon mer omfattande undersökning har inte gjorts. Simrishamns kommun gjorde år 2000 en enkätundersökning bland de 221 Malmöbor som har fritidshus i kommunen om huruvida man använder fritidshuset för distansarbete.³⁹ Undersökningen visade att en femtedel använde fritidshuset för distansarbete, då främst under sommarhalvåret. En mindre del hade övervägt att flytta permanent till fritidshuset.

För Bornholms del har man försökt att skapa liknande förhållanden som på Österlen men utan att nå riktigt samma resultat. I en rapport 1996 identifieras cirka 25 företag på Bornholm som använder sig av distansarbete. Siffran är förmodligen betydligt högre idag. Med stöd från EU's Leader+ program genomfördes ett projekt 1999-2001 rörande distansarbete på Bornholm. Syftet var att skapa förutsättningar för en utveckling av en IT-miljö på ön. Tonvikten lades på fem områden, nämligen Call Center, IT-nätverk, distansarbetsplatser, SoftCenter och IT-utbildningar. I en efterföljande rapport drogs i princip samma slutsats som Simrishamnsrapporten, nämligen att distansarbete knappast kan styras *uppifrån* utan det måste komma som ett resultat av att förhållanden i det omgivande samhället är gynnsamma.⁴⁰ Ett ambitiöst projekt under benämningen Digitalt Bornholm genomförs under perioden 2000-2004, och har uppnått en del positiva resultat. En samlad undersökning av distansarbetets villkor och påverkan i hela SÖSK/Bornholmsområdet förefaller angelägen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att SÖSK-Bornholm befinner sig relativt långt utanför den integration av arbetsmarknad och bostadsmarknad som är under utveckling i Öresundsregionen. Potentialen finns där dock: infrastruktur och kommunikationer har avsevärt förbättrats, och en ökad mobilitet i form av flyttning och pendling kan skönjas bland befolkningarna, i synnerhet i SÖSK-området. Problemet är bara det att det sker på centrals villkor och bidrar därför begränsat till SÖSK-Bornholms utveckling och integration i Öresundsregionen. Som diskuteras i den avslutande delen krävs det kreativa insatser riktade mot såväl fysiska

39 Interreg IIC - Being neighbour to a large urban area, 2001c.

40 Bornholms Erhvervscenter TIC, 2001.

och institutionella förhållanden, som mot områdets styrkepositioner, om den fulla potentialen av Öresundsintegrationen skall kunna realiseras.

6.5 Sammanfattning

- Under de senare åren har en tidigare negativ befolkningsutveckling i SÖSK vänt eller avstannat. Sett i ett Öresundsperspektiv är det dock bara Sjöbo och Ystad som kommer i närheten av den genomsnittliga befolkningsökningen på 2% för perioden 1998-2002. För Bornholms del fortsätter den negativa befolkningstrenden även om den mattats något.
- Sydöstra Skåne och på Bornholm kännetecknas av oroväckande förändringar i befolkningens sammansättning: Å ena sidan en allt lägre andel unga personer, och å andra en allt större andel äldre personer, där områdena, i synnerhet Bornholm, tydligt avviker från situationen i Öresundsregionen som helhet. SÖSK-Bornholm avviker också från Öresundsregionen med hänsyn till inslaget av invandrare Andelen utländska medborgare i SÖSK-Bornholm är knappt 3%, jämfört med drygt 6%.
- Sydöstra Skåne och Bornholm håller däremot jämna steg med Öresundsregionens som helhet beträffande andelen danska respektive svenska medborgare som bor på den 'andra sidan'. Numerärt sett är det fortfarande ett försvinnande litet antal. År 2002 bodde det 159 svenska medborgare på Bornholm, och i Sydöstra Skåne bodde 638 danska medborgare.
- I båda områdena är andelen i arbetsför ålder 20-65 år lägre än genomsnittet för Öresundsregionen som helhet. I Sydöstra Skåne är andelen nästan sex procentenheter lägre, och på Bornholm fyra procentenheter lägre. Andelen förvärvsarbetande skiljer sig markant åt mellan områdena. I Sydöstra Skåne ligger förvärvsfrekvensen högt över genomsnittet för den svenska delen av Öresundsregionen. Bornholm ligger betydligt under genomsnittet för den danska delen av Öresundsregionen. Till skillnad från Sydöstra Skåne kännetecknas Bornholm av hög arbetslöshet, ca. 11%, jämfört med ett riksgenomsnitt på 6%.
- Utbildningsstrukturen i Sydöstra Skåne och på Bornholm avspeglar områdenas näringsstruktur, dvs. en stor andel med kort formell utbildning. På Bornholm uppgår andelen lågutbildade till 34%, jämfört med knappt 25% i Sydöstra Skåne. Omvänt så är andelen högutbildade endast 18% på Bornholm, jämfört med närmare 25% i Sydöstra Skåne. En betydligt högre andel av männen är lågutbildade än kvinnorna (dock ej på Bornholm), medan en betydligt högre andel av kvinnorna är högutbildade än männen.
- Flyttningsströmmarna är livliga i SÖSK-Bornholm. År 2001 flyttade drygt 4 500 personer till kommunerna i Sydöstra Skåne, medan närmare 4 000 personer flyttade därifrån. Sammar år flyttade 2 800 personer till Bornholm, och 2 700 personer därifrån. Den ökade flyttningsbenägenheten över Öresund berör dock bara SÖSK-Bornholm marginellt. Även om antalet personer som flyttat från Bornholm till Skåne har tredubblats mellan 1998 och 2002, är det numerärt sett beskedligt.
- Pendlingen i Sydöstra Skåne är livlig. År 2001 pendlade inte mindre än närmare 8 000 personer in till någon av SÖSK-kommunerna, medan omkring 15 000 personer pendlade ut. Samtliga kommuner uppvisade ett negativt pendlingsnetto. Även pendlingen på Bornholm har fått fart under senare år, inte minst när det gäller antalet utpendlare. Åren före bronns öppnande och snabbfärjans införande utpendlade ca 800 personer, år 2002 hade den siffran ökat till strax över 1 100 personer, varav merparten pendlar till Hovedstadsområdet.
- Gränspendlingen är dock obetydlig, och mellan Sydöstra Skåne och Bornholm är den i stort sett obefintlig.

7 Strategiske mulighed er for SÖSK -Bornholmsamarbejde i Øresundsregionen

De tre hovedkonklusioner, der kan drages af analysen den socioøkonomiske udvikling i SÖSK-Bornholm, er, at:

1. Erhvervsstrukturen og udviklingstendenserne er stort set frakoblet den dynamiske udvikling i regionens tilvækstcentre, især i forhold til udviklingen inden for innovative sektorer som IKT, biomedicin, forskning og udvikling og mediesektoren.
2. Arbejdsmarkedet er stort set upåvirket af den pågående integration og udvidelse af arbejdsmarkederne i Øresundsregionen, og at den påvirkning, der forekommer, hovedsageligt er af kontrær karakter (befolkningens sammensætning, erhvervsfrekvens, uddannelsesniveau, flytning, pendling).
3. Situationen og udviklingstendenser i erhvervs- og arbejdsmarkedsstrukturen ligner i det store og hele hinanden i begge områder, men der findes også grundlæggende forskelle. Dette gælder konkurrence og markedsbetingelser, infrastruktur, erhvervsfrekvens, uddannelsesniveau og mobilitet.

SÖSK-Bornholms fremtidige strategi set i et øresundsperspektiv må derfor tage udgangspunkt i områdernes specifikke forhold.

7.1 Forudsætninger

SÖSK-Bornholms udvikling baseres på områdernes egne forudsætninger og afgrænses af de historiske og nuværende produktionsstrukturer, som erhvervslivet er en del af. De to områder kendetegnes af:

- At SÖSK's fremstillingssektor er en del af et nationalt svensk/skånsk industrikompleks. Den bornholmske fremstillingssektor er primært en del af et nationalt dansk landbrugskompleks, samt en internationalt rettet lokal sektor for fiskeri og procesudstyr.
- En primær landbrugssektor i begge områder, der producerer standardprodukter til de nationale fødevarerindustrier og er underlagt den stærke strukturelle udvikling i sektoren.
- En lang tradition for turisme, der tilbyder et turismeprodukt baseret på natur, sol og strand, og derfor i begge områder er særdeles sæsonafhængig, hvilket gør det vanskeligt at skabe en turismesektor, hvor professionelt drevet større virksomheder udgør den primære dynamiske drivkraft.
- En service- og håndværkssektor, som primært leverer standardprodukter og ydelser til områdernes befolkning, institutioner og virksomheder.

Disse strukturer danner sammen med de nationale erhvervs- og regionalpolitiske traditioner og institutioner en væsentlig basis og udgangspunkt for SÖSK-Bornholms regionalpolitiske visioner og magtstrukturer.

7.2 Øresundsregionens betydning

De svensk-danske bestræbelser på at etablere en funktionelt sammenhængende Øresundsregion har medført:

- En stærkt forbedret infrastruktur mellem regionens centerområder og i en hvis udstrækning investeringer, der forbedrer Øresundsregionens periferis adgang og forbindelse til centerområderne.
- En forstærkning af Malmø-Lunds og Københavns økonomiske udviklingsdynamik inden for primært videns- og mediebaserede virksomheder gennem etablering af institutioner og investeringer i regionens forsknings- og uddannelsesinstitutioner.

- En ekstra dynamik i befolkningsudviklingen, som styres af, at de attraktive arbejdspladser og væksterhverv primært findes i centerområderne. Som en konsekvens er boligmarkedet i centerområderne udsat for prisstigninger og udvider arbejdsmarkeder med en stadig øget pendling og trafikpres mod centerområderne.
- En opmærksomhed fra OECD og andre toneangivende institutioner, hvor man blandt andet fokuserende på det faktum, at Øresundsregionens mest perifere områder ikke er integreret i centerområdernes vækst-dynamik eller arbejdsmarkeder.

7.3 Konsekvenser og muligheder for SÖSK -Bornholmsamarbejdet

SØSK-Bornholmsamarbejdet har hidtil medført en række fælles projekter og initiativer. Der er opbygget en erfaring med tværnationale samarbejder og etableret kontakt og tillidsrelationer mellem regionalpolitiske aktører og embedsmænd i områderne. Samarbejdet går med den nye organisering inden for Øresundskomiteen, samt med bestræbelserne med at etablere en funktionel sammenhængende Øresundsregion, ind i en ny fase. Den fælles udfordring er at identificere, på hvilken måde SÖSK og Bornholm, på baggrund af egne og fælles forudsætninger, kan bidrage til og indgå i den regionale arbejdsdeling i Øresundsregionen.

SÖSK-Bornholm har sammenlignet med centerområderne, en række stedbundne forudsætninger, som må ligge til grund for en fremtidig strategi. Sigtet skal være, at skabe en udvikling, der bidrager til regionens samlede udvikling. En del af disse forudsætninger deler SÖSK-Bornholm helt eller delvis med regionens øvrige perifere områder. Disse er:

- En omfattende landbrugssektor.
- Et kulturelt og naturmæssigt landskab, der kan danne grundlag for rekreative aktiviteter.
- Et boligmarked med en konkurrencedygtig pris/kvalitetrelation.
- Et erhvervsliv, hvis udvikling er relativt upåvirket af dynamikken i centerområderne.

Andre stedbundne forudsætninger er specifikke for de to områder. Disse er:

- En geografisk placering og infrastruktur, der betyder, at både SÖSK og Bornholm udgør et brohoved til nye og gamle EU-medlemsstater i Østersøområdet.
- Erhvervsmæssige specialiseringer, som er unikke for områderne.
- Et kultur- og naturgrundlag, som hver især er unikt i Øresundsregionen.

På denne baggrund kan SÖSK-Bornholm overveje eller tage initiativ til at arbejde for områdernes muligheder inden for en række områder. I den følgende gennemgang af områder, der kan støtte SÖSK-Bornholms regionale konkurrenceevne i Øresundsregionen, skelner vi mellem områder, der kan:

- Styrke SÖSK -Bornholms fysiske og institutionelle integration i regionen . Indtil videre er der investeret i fysisk og institutionel infrastruktur som først og fremmest sigter mod at integrere centerområdernes arbejdsmarkeder og erhvervslivets dynamiske sektorer. Under denne overskrift vil det blive diskuteret under hvilke principper og hvilke konkrete områder det er muligt at styrke SÖSK Bornholms integration i regionen som helhed og de to områder internt.
- Styrke SÖSK Bornholms komparative konkurrencefordele i regionen . En øget integration vil medføre en øget konkurrence fra regionens øvrige områder, men samtidigt give en øget mulighed for at udnytte og udvikle SÖSK og Bornholms regionale styrkepositioner i Øresundsregionen. Det må antages, at under en øget integration er det helt nødvendigt, at iværksætte en række initiativer med hensigt at sikre en dynamisk udvikling på områdernes egne præmisser.

7.3.1 Øget fysisk og institutionel integration i Øresundsregionen

SÖSK-Bornholm har hidtil haft en relativ isoleret lokalisering i forhold til Øresundsregionens centre. Dette er specielt udtalt for Bornholm. Med etablering af Øresundsbroen, hurtigfærge, udbygning af E65 og den planlagte jernbaneforbindelse til Simrishamn er adgangen til og fra SÖSK-Bornholm forbedret. Skal der skabes mulighed for pendling og øget samarbejde mellem områderne internt, samt knytte SÖSK og Bornholm tættere

til København og Sjælland, er der behov for yderlige initiativer. Dette er specielt påkrævet for Bornholm, der har en stor ledig arbejdskraft og hvor pendling begrænses af lang transporttid og en lille afgangsfrekvens på færgeforbindelsen uden for turistsæsonen. Følgende initiativer bør overvejes i forbindelse med at øge den fysiske integration og dermed give mulighed for en øget mobilitet.

- Kortlægning af mobiliteten: Flytning, distancearbejde og boligmarkedet. Som vist i kap. 6, er mobiliteten i områderne beskeden. Dette gælder i særlig grad Bornholm. Samtidig er det påvist, at der sker en del tilflytning af ressourcerstærke personer, og at der udføres et vist distancearbejde fra begge områder. Forbedret infrastruktur vil i sig selv styrke disse tendenser, men aktiv målrettede politik forudsætter en bedre forståelse af, hvilke befolkningsgrupper, der er mobile, hvilken motivation de har for at flytte til områderne og hvilke krav, der stilles til SÖSK-Bornholm, for at øge deres konkurrenceevne som områder for distancearbejde og tilflytning.
- Øget frekvens Ystad -Rønne. Fra en bornholmsk synsvinkel er en øget frekvens på Rønne-Ystad en væsentlig forudsætning for, at Bornholm udgør et attraktivt bosættelsesområde. En øget frekvens vil samtidigt øge mulighederne for i større grad at knytte arbejdsmarkedene på Bornholm og i SÖSK sammen, samt øge muligheden for pendling til Skåne/Sjælland.
- Integration af de nationale trafiksystemer. Færgernes ankomsttidspunkter er ikke koordineret med de skånske pendlertogs køreplaner, ligesom DSB's intercitytog til Ystad ikke betjener de skånske stationer, der passerer undervejs til Ystad. En koordinering og integration af de nationale trafiksystemer, vil øge integrationen mellem det sydlige Skåne og København/Sjælland, samt øge integrationen mellem det sydlige Skåne og Bornholm.

I bestræbelserne på at etablere en sammenhængende Øresundsregion er der etableret en række institutioner, der støtter denne proces. Institutionerne er primært rettet mod en integration af det videregående uddannelsessystem (Øresundsuniversitetet) og udvalgte forskningsbaserede erhvervssektorer (Medicon Valley), og ikke mindst integrationen mellem forskning og erhvervsliv (Øresund Science Region). Institutionernes karakter og målsætninger afspejler først og fremmest centerområdernes behov og udviklingsdynamik. SÖSK-Bornholms undervisnings- og erhvervsfremmeinstitutioner afspejler på den anden side nuværende og historiske erhvervsstrukturer og komparative konkurrencefordele, som er helt forskellige fra den udvikling, der præger centerområderne.

Den dynamiske udvikling i centerområderne, sammenholdt med den forbedrede infrastruktur og generelle forandringer i befolkningens præferencer og rammebetingelser, ændrer til stadighed SÖSK-Bornholms muligheder og institutionelle behov. Det vil sige, at der til stadighed opstår nye muligheder for at etablere uddannelser, kurser og andre funktioner, der kan støtte udviklingen i hele regionen eller lokalt. Problemet er imidlertid, at både SÖSK og Bornholms institutionelle strukturer, set i et øresundsperspektiv, er svage, og derfor er muligheden for at samarbejde og kommunikere med de allerede etablerede øresundsinstitutioner vanskelig. F.eks. er det en forudsætning for at udvikle nye videregående uddannelser, at der tages afsæt i de lokale forudsætninger i SÖSK eller på Bornholm, og at der findes et fagligt videregående uddannelsesmiljø forankret lokalt. Dette må antages at være en generel problemstilling for alle de perifere kommuner i Øresundsregionen, og derfor skal følgende forslag afvejes med de øvrige perifere kommuners behov.

- Styrkelse af de videregående uddannelsesinstitutioner. Det videregående uddannelsesmarked er stadig ekspanderende specielt i centerområderne, der har de bedste forudsætninger for at etablere nye og udvide eksisterende videregående uddannelsesretninger. Dette ændrer dog ikke ved, at både SÖSK og Bornholm kan bidrage til regionens samlede videregående uddannelsessystem inden for emner eller områder, hvor SÖSK og Bornholm har særlige forudsætninger. Dette kan være fag, hvor områderne har særlige erhvervmæssige, naturmæssige eller kulturelle forudsætninger, men det kan også være forudsætninger som lokalitet for delkurser og feltkurser. Muligheden for at udvikle disse muligheder fordrer imidlertid en styrkelse af de nuværende svage eller fraværende forsknings- og videregående uddannelsesinstitutioner i SÖSK og på Bornholm. Et aktivt og målrettet samarbejde med Øresundsuniversitetet bør derfor efterstræbes.

- Udvikling af Skandinaviens bedste erhvervsrettede uddannelser . Som det fremgår af denne rapport, er erhvervslivet i SÖSK og på Bornholm kendetegnet af håndværk og traditionel industri. Dette må forsat antages at gøre sig gældende i Øresundsregionens perifere regioner. Med en stadig udvikling på det videregående uddannelsesmarked, eksisterer der i dag en konkurrence om de unge mellem de forskellige uddannelsesmarkeder. En konkurrence, der inden for visse fag har betydet en knaphed på ny kvalificeret arbejdskraft. Med udgangspunkt i SÖSK og Bornholms særlige erhvervsstrukturer, kan det overvejes, om de to områder sammen kunne udvikle erhvervsrettede uddannelsesmiljøer, der både kan være en reel konkurrence til de videregående uddannelsesinstitutioner og samtidig dække kompetencebehov i områdernes erhvervsliv. Sådanne initiativer forudsætter imidlertid forudgående afdækning af behov og benchmarking nationalt og internationalt af velfungerende erhvervsrettede uddannelsesinstitutioner.
- Etablere innovationscenter for udvikling af små virksomheder . Både SÖSK og Bornholm karakteriseres af en erhvervsstruktur med en mængde meget små virksomheder. Dette kan forklares på baggrund af en svag konkurrence og et samtidigt attraktivt miljø for mere livsstilsorienterede virksomheder. Samtidig er det vigtigt at pointere, at der i denne population af virksomheder findes potentialer til nye sektorer og produktionsområder. Store virksomheder var små engang. Til at opfange og udvikle disse potentialer, kan det overvejes, som det foreslås i OECD's rapport, at etablere et videnscenter med henblik på at udvikle netop denne virksomhedstype: *The establishment of an innovation centre that provides specialised services and promotes training to small businesses should be considered. Its mandate should cover the whole Öresund Region.*⁴¹ Det kan overvejes, om en sådan institution skal placeres i SÖSK-området eller på Bornholm. Centret skulle i givet fald betjene hele Øresundsregionen, og forud for en etablering bør behovet kortlægges, ligesom det nøje skal overvejes, hvordan et sådant center skal positioneres i forhold til allerede eksisterende erhvervsfremmeinstitutioner.

7.3.2 Initiativer , der støtter områdernes styrkepositioner

Umiddelbart kan det måske være svært at se, at SÖSK og Bornholm har styrkepositioner. Begge områder kendetegnes af virksomheds- og erhvervstyper, som generelt vurderes at have problematiske udviklingspotentialer, og befolknings- og kompetenceudviklingen kan ikke følge udviklingen i andre områder. Den bedste måde at forholde sig til disse forhold er at fokusere på og udvikle de potentialer, de to områder besidder, i stedet for at fokusere på sammenligninger med andre mere vækstorienterede områder. Målsætningen må derfor også være at skabe levedygtige områder med udgangspunkt i regionale komparative konkurrencefordele, der bidrager og øger diversiteten i Øresundsregionens dynamik.

I det følgende vil eksempler på initiativer, der kan fremme SÖSK-Bornholms konkurrencefordele, blive gennemgået. Forslagene bygger på indeværende analyse. Det er vigtigt at understrege, at eksisterende lokale aktører og organisationer i de to områder, må forventes, inden for deres aktivitets områder, at kunne bidrage til og kvalificere de stillede forslag. Ligesom at disse aktører og organisationer kan tænkes at have andre kvalificerede bud på konkurrencedygtige initiativer.

- SÖSK-Bornholm som bosætningsområde . Både Bornholm og SÖSK tilbyder, sammenlignet med centerområderne, attraktive boliger og rekreative miljøer til en særdeles konkurrencedygtig pris. Det må forventes, at efterspørgslen på rekreative ressourcer og den livsform, der kan tilbydes i de to områder, vil være stigende i takt med, at presset på regionens centerområder øges. Som det er argumenteret tidligere, er områdernes attraktion snævert forbundet med kvaliteten af infrastrukturen, dvs. transporttid, frekvens og pris. Derudover er der en række andre elementer, der kan øge områdernes konkurrencedygtighed som bosætningsområde. Det må antages, at mange tilflyttere kommer med en urban livsstil, men samtidig vil udnytte landdistrikters kvaliteter. En øget opmærksomhed mod at udbygge det kulturelle tilbud uden for turistsæsonen vil derfor være påkrævet.

I det hele taget må en politik mod øget tilflytning tage udgangspunkt i en kortlægning af de potentielle tilflytteres krav til bosætningsområdet samt en afvejning af, hvilke tilflyttere man ønsker sig i de to områder. Ud over den traditionelle fokusering på ressourcestærke familier kan man overveje at tiltrække etniske grupper med tradition for entreprenørskab. Dette kan betyde en større variation af butikstyper og restauranter.

41 OECD, 2003, s. 13.

ranter og vil dermed øge Bornholms og SÖSK's attraktion som bosætningsområde. Desuden kan befolkningsgruppen af veluddannede seniorer bidrage med nye ideer og kompetencer til SÖSK og Bornholm. Inden for samarbejdet mellem SÖSK og Bornholm kan det overvejes at udvikle en helhedsorienteret tilflytterpolitik, som tager udgangspunkt i det rekreative potentiale.

- Profilerin g og styrkelse af udvalgte erhvervsområder . Generelt åbner en forbedret fysisk og institutionel infrastruktur for nye erhvervsområder og øger de konkurrencedygtige erhvervs udviklingsmuligheder, men samtidig skærpes konkurrencetrykket på de mindre konkurrencedygtige erhvervsområder. Set i en Øresundskontekst antages det, at SÖSK-Bornholm inden for følgende erhvervsområder har, eller kan opbygge en komparativ konkurrenceevne:

Kvalitetsfødevarer - udvikling af nicheproduktioner rettet mod vidensbaseret fødevarerproduktion. Både Bornholm og SÖSK er kendetegnet af en effektiv, men traditionel primær landbrugssektor, som hver især indgår i respektive nationale fødevarerclusters. Strukturviklingen i begge områder betyder stadig større landbrug og stadig færre beskæftiget i erhvervet. En udvikling, som samtidig kan forventes forstærket af EU's landbrugspolitik og konkurrence fra EU's nye medlemslande. I Skåne er der lokaliseret vidensbaserede virksomheder, der innovativt udvikler nye fødevarer. På Bornholm er der netop etableret et center for fremme af kvalitetsfødevarer samt en detaljeret kortlægning af hele fødevarerektoren. Det er oplagt at afsøge samarbejds muligheder, herunder undersøge muligheden for at landbruget i de to områder samt evt. fiskesektoren på Bornholm kan producere nicheprodukter til de vidensbaserede fødevarerproducenter i Skåne.

Turisme/håndværk/kvalitetsfødevarer. Turisme er et særdeles vigtigt erhverv i begge områder med en veludbygget turismeinfrastruktur. I begge områder er der kunsthåndværkere og fødevarerproducenter, der primært baserer deres produktion på turismemarkedet, og der er eksempler på virksomheder, der med afsæt i turismemarkedet har kunnet udvikle produkter, der kan distribueres over det almindelige marked. På Bornholm er de førende glaspusterier og bryggeriet i Svaneke gode eksempler på dette. En erhvervsstrategisk fokusering på denne type virksomheder kan på en og samme tid styrke turismen, levnedsmiddelsektoren samt udvikle nye vareproducerende virksomheder.

Kulturarrangementer. SÖSK-Bornholmsamarbejdet har tidligere forsøgt at udvikle fælles kulturelle begivenheder. Begge områder har mange forskellige kulturinstitutioner, og kulturudbuddet må anses som en væsentlig faktor for både bosætning og turisme. Områdernes perifere beliggenhed, naturmæssige og kulturelle forudsætninger adskiller sig markant fra centerområderne. På baggrund af dette kan det som en del af SÖSK-Bornholmsamarbejdet overvejes i fællesskab at udarbejde principper og metoder med sigtet at udvikle kulturelle institutioner og begivenheder hen imod at være egentlige erhvervssektorer i grænselandet mellem turisme og oplevelsesindustrien.

Ovenstående er eksempler på nicher, hvor Bornholm og SÖSK vurderes at have særlige konkurrencefordele. En udvikling af ideerne fordrer en nærmere identificering og kortlægning af aktører, markeder mv. Derudover findes selvfølgelig alle de traditionelle sektorer, men deres interesser varetages gennem den almindelige lokale og nationale erhvervs politik.

- Brohoved for transnationalt samarbejde mellem perifere regioner . SÖSK-Bornholmsamarbejdet er det længst eksisterende transnationale samarbejde mellem to regioner i Øresundsregionen. Med få ressourcer har man gennem mange år nu forsøgt at etablere fælles projekter. Dette har givet en erfaring og tillidsrelationer, der kan danne afsæt for at gå forrest i varetagelsen af de perifere kommuners behov og muligheder i Øresundsregionen. SÖSK-Bornholm kan blive området, hvor man forsøger at identificere, på hvilke områder og på hvilke måder man kan realisere et direkte svensk/dansk samarbejde mellem områder med traditionel erhvervsstruktur og dermed skabe en model for andre lignende områder i regionen.
- Lænken til Østersølandene . Både SÖSK og Bornholm har tætte og veletablerede kontakter og relationer til de nye EU-medlemmer i Østersøen samt Kaliningrad. I SÖSK primært gennem Ystad havns betydning som link mellem Sverige og Østersølandene. Bornholm primært gennem en bevidst regionalpolitisk satsning siden murens fald. På Bornholm er der således specielt inden for uddannelsessektoren opbygget en lang erfaring med Østersølandene. Med EU's udvidelse og Bornholms og SÖSK's lokalisering, erfaring og

netværk har begge områder en mulighed for at være Øresundsregionens link til det nye Europa. Denne mulighed er selvfølgelig størst inden for uddannelse og transport, men det må antages, at der også findes andre potentielle komparative fordele.

- Direkte samarbejde mellem SÖSK og Bornholm . Slutteligt er der en række områder, hvor det må vurderes, at SÖSK og Bornholm gennem direkte konkret samarbejde kan stå stærkere i Øresundsregionen. Først og fremmest kan der peges på mangel på arbejdskraft inden for visse sektorer i SÖSK og den samtidige store arbejdsløshed på Bornholm. Indtil videre har bestræbelserne på at integrere de to arbejdsmarkeder ikke givet stor effekt. Men en øget færgefrekvens, rimelige pendlerrabatter, tilpasning af køreplaner og stoppesteder og en seriøs oplysningskampagne burde kunne åbne op for, at flere bornholmere finder job i SÖSK-området. Men ligesom det generelt er tilfældet, udgør den manglende harmonisering af det svensk/danske skattesystem en alvorlig barriere for udviklingen af et fælles arbejdsmarked mellem SÖSK og Bornholm.

I forhold til udvikling af den traditionelle erhvervspolitik, kan SÖSK-Bornholm forsøge at tage det bedste fra de svenske og danske erhvervsfremmemodeller. Dette kan rettes mod fælles erhvervsmæssige udfordringer, f.eks. inden for:

- Kompetenceudvikling i turismeerhvervet
- Sæsonforlængelse
- Sammenhængen mellem bosætning/rekreation/oplevelse som regional strategi
- Kortlægning af nyetableringer og deres betydning for erhvervsudviklingen
- Udvikling af direkte virksomhedssamarbejde mellem virksomheder i de to områder-

Endeligt kan der peges på, at Bornholm og SÖSK måske inden for sundhedsområdet kan supplere hinanden og tilsammen tilbyde et bedre produkt og udbud.

Med den pågående etablering af Øresundsregionen står Sydøstre Skåne og Bornholm over for en seriøs udfordring. Fortsættes de nuværende regionale udviklingstendenser, må det forventes, at SÖSK-området i stadig højere grad vil udvikle sig i retning mod at være et arbejdsmarkedsopland til Malmø/København, og Bornholm kan imødesee et stadig faldende befolkningstal. SÖSK-Bornholmsamarbejdet er et af flere redskaber, de to områder kan tage i anvendelse i bestræbelserne mod at ændre udviklingen. SÖSK-Bornholmsamarbejdet er unikt set i et Øresundsperspektiv, og kan udgøre en løftestang eller model for andre områder med lignende problemer i regionen. En forudsætning for at SÖSK og Bornholm udvikler sig til dynamiske områder, der aktivt bidrager til Øresundsregionens dynamik og udvikling, er imidlertid, at de nationale myndigheder er parat til at investere i den institutionelle og fysiske infrastruktur i de to områder som modvægt til den stærke udvikling, der sker i centerområderne.

Bilag 1 Sektoranalyse af erhvervslivet i SÖSK og på Bornholm

I det følgende skema er det forsøgt at identificere, hvilke specialiseringer og sektorer der er karakteristiske for SÖSK og Bornholm. Hensigten med analysen er at kortlægge, hvilke produktionskæder og markedsbetingelser varierende sektorer i de to områder indgår i. Dermed kan det på et overordnet niveau ses, hvad der er forudsætningerne for erhvervslivets specialisering i de to områder og dermed samtidig forholde den til udviklingen i Skåne og i nogen grad Øresundsregionen. Analysen baseres dels på en analyse af skånske clusters, dels på diverse rapporter, der belyser det bornholmske erhvervsliv samt ikke mindst på forfatterens lokalkendskab på Bornholm.⁴² Undersøgelsen af de skånske clusters er styrende for valget og afgrænsningen af erhvervssektorer. Denne undersøgelse søger via en opgørelse af antal ansatte inden for de valgte sektorer sammenholdt med den samlede beskæftigelse i syv skånske arbejdsmarkedsregioner at identificere lokale specialiseringer målt som indeks, hvor indeks 1 er en beskæftigelsesgrad svarende til et landsgennemsnit i Sverige. Disse indekstal er medtaget for arbejdsmarkedsregion Ystad (som er identisk med SÖSK-området) i det omfang, de er gengivet i rapporten. Med andre ord er det kun udvalgte sektorer, der opgiver indekstal for SÖSK-området.

1. Kolonne viser antal ansatte i sektoren i Skåne og sektorens afgrænsning.
2. Kolonne beskriver sektorens betydning og mere kvalitative specialisering i SÖSK-området.
3. Kolonne beskriver sektorens betydning og mere kvalitative specialisering på Bornholm.
4. Kolonne beskriver sektorens lokalisering og kvalitative specialisering i Skåne.
5. Kolonne søges det at vurdere sektorens potentialer og fremtidsperspektiv.

Data i kolonne tre er baseret på andre lokale undersøgelser, tilgængelig statistik samt forfatterens lokalkendskab. Øvrige data baseres på undersøgelsen af skånske clusters. Dermed kan der rettes kritik mod den metodiske systematik, men det er vurderet, at analysen bidrager med kvalitativ indsigt i erhvervslivets varierende forudsætninger i SÖSK og på Bornholm, som er afgørende for en vurdering af erhvervslivets evt. strategiske samarbejds muligheder.

42 Nilsson, M., Svensson-Henning, M. & Wilkenson, O., 2002, *Skånske kluster och profilområden - en kritisk granskning*, Region Skåne.

Antal ansatte i Skåne	SÖSK: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Bornholm: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Lokalisering i Skåne-regionen	Vurdering af sektorens udviklingsmuligheder i Skåne
Design 1.000	Der findes ingen særlige institutionelle forudsætninger, og der er ingen opgørelse over antal ansatte.	Inden for kunsthåndværk findes der en del virksomheder, hvis konkurrenceevne baseres på design.	Ingen skånske koncentrationer, men design virksomheder er primært lokaliseret i Helsingborg, Lund og Malmø.	Forskning og uddannelse er veletableret i visse nicher. Sektoren skønnes at have vækstpotentialer, men den spredte lokalisering er problematisk, hvis design skal være en strategi i Øresundsregionen.
Miljø (Savnes)			Malmø bymiljø.	Der er visse konkurrencedygtige kernekompetencer inden for vandrensning og bæredygtig byudvikling i Malmø.
Logistik 10.000	Vejtransport SÖSK 627 ansatte, indeks 1,4. Færge 0 ansatte (må betyde, at der ikke er færgerederier registreret i SÖSK).	Bornholm beskæftiger mange inden for både færge- og vejtransport: BornholmsTrafikken 680 Bech Hansen & Studsgård 225 Ole Holm 53 Poul Larsen 23.	Generelt er Skåne et nationalt logistikcenter, men lokaliseret spredt med en vis overrepræsentation i Helsingborg, Ångelholm og SÖSK.	Konkurrencen er primært priskonkurrence, og der er ikke nogen særlig vidensudveksling mellem branchens aktører horisontalt.
Musik 1.700	(Savnes)	Bornholm har ingen nævneværdige kommercielle aktører inden for området.	Artister er velrepræsenteret i regionen, men distribution og markedsføringselskaber savnes.	Skåne er måske en del af et nationalt cluster. Musikbranchen er stor i Sverige set i et internationalt perspektiv, men distribution mv. er lokaliseret i Stockholm.
Metalvareindustri 8.500	SÖSK har koncentration inden for visse delbrancher. Inden for produktion af metalvarer til byggeriet er 44 ud af totalt 101 arbejdspladser i Skåne lokaliseret i SÖSK. Kvantitativt er tilvirkning af metalforme den største sektor med 150 ansatte i SÖSK af totalt 1.998 ansatte i Skåne.	Bornholm har en forholdsvis stærk metalindustri: Norfo 60 ansatte Jensen 240 ansatte + en række mindre virksomheder med tilknytning til fiskeindustri. Norfo og Jensen konkurrerer inden for deres nicher på verdensmarkedet.	Skåne er traditionelt kendt for sin værkstedsindustri, men specielt i Malmø/Lund området er branchen kendetegnet af nedlæggelser. Der eksisterer dog fortsat et bælte af virksomheder i det nordlige Skåne fra Landskrona og ind i Blekinge.	Ligesom inden for anden værkstedsindustri er der en brist på kompetent ny arbejdskraft. Samarbejdet med LTH kan med fordel udbygges. Virksomhederne er ofte underleverandører og sættes under kvalitetspres af f.eks. bilbranchens kvalitetskrav.
Dataspil 50			Der er ingen overrepræsentation af denne branche i Skåne, men der findes otte virksomheder i Malmø.	
Film 350	<i>Der er ingen oplysninger om SÖSK-området. Både Bornholm og SÖSK kan ud fra et arbejdsmarkedsperspektiv være interessante og tilbyder også gode locations, men branchen vil aldrig få hovedsæde her.</i>			Anses som et område med store potentialer, hvis man formår at samarbejde og udnytte den danske filmindustri kompetencer og styrker på markedet.

Antal ansatte i Skåne	SÖSK: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Bornholm: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Lokalisering i Skåne-regionen	Vurdering af sektorens udviklingsmuligheder i Skåne
Marine-industri, værfter og lignende 400. ⁴³	Værftsindustrien beskæftiger 14 personer i SÖSK.	På Bornholm er værftsindustrien primært rettet mod fiskerisektoren. Tages den maritime industri og håndværksvirksomhed under et, beskæftigede disse virksomheder i 1997 197 personer. ⁴⁴ Der findes ikke nyere undersøgelser af denne sektor, men det antages, at beskæftigelsesniveauet er bibeholdt.	Landskrona dominerer sektoren totalt med 375 ansatte. Der findes stadig en del underleverandører med en vis kompetence. Sammenlignet med Danmark står den skånske værftsindustri meget svagt.	Der kan ikke findes sammenhængende produktionskæder i Skåne, men der findes virksomheder, som inden for specifikke områder er førende. Underleverandørsegmentet udsættes for stærk konkurrence fra Asien. Der er generel mangel på tilgang af ny kompetent arbejdskraft.
Grafisk industri 4.300 (aviser er ikke inkl.)	161 ansatte i den grafiske industri.	Der forefindes ikke specifikke undersøgelser af sektoren på Bornholm.	Det er specielt i Helsingborg, der findes en koncentration af grafisk industri med 1.536 ansatte mod 1.828 i Malmø/Lund.	Branchen er i en stor omstillingsproces og bliver stadig mere kapitalintensiv. Det betyder, at de små virksomheder må vælge mellem at investere eller lukke.
Plast 4.437	Der findes en tydelig overrepræsentation i SÖSK, indeks 2,94, hvilket svarer til 577 ansatte totalt. (Superfos packaging og Polykemi), derudover Rondoplast, som ikke er medtaget i statistikken. Plastal i Simrishamn laver sprøjtestøbte dele til bilindustrien og beskæftiger 400 personer. SÖSK har dermed en koncentration både inden for plastforpakning og basisplastfremstilling og anden plastfremstilling.	Bornholm har stort set ingen beskæftiget i plastbranchen. Iflg. Danmarks Statistik var fem personer i 2002 beskæftiget inden for Mineralolie, kemisk eller plastindustri.	Generelt er der en koncentration af plastindustri i hele regionen med indeks 1,49, men med tydelige koncentrationer i Hässleholm Ångelholm og Ystad og også Kristianstad, hvis Nolaos 800 ansatte inddrages i statistikken. Kun Malmø/Lund har ikke en over gennemsnitlig koncentration.	Generelt har regionen aktører, der afspejler hele produktionskæden. Sektoren har været ramt af den generelle krise og af, at mange virksomheder er underleverandører til f.eks. Ericsson og bilindustrien. En svaghed, set i et konkurrenceperspektiv, er den store afhængighed af få store virksomheder. Der er sket afskedigelser de senere år, samtidig med at de unge ikke er interesseret i branchen. Der findes plastrelaterede uddannelser ved högskolan i Kristianstad, men uden den store søgning. Det er i dag svært at besætte ledige stillinger i branchen med kvalificeret personale.

43 Ansatte blandt underleverandører er ikke muligt at opgøre.

44 *Udviklingsmuligheder for den bornholmske fiskerisektor 1998- 2003*, Institut for Fiskeriforvaltning og Kystsamfundsudvikling, 1998.

Antal ansatte i Skåne	SÖSK: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Bornholm: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Lokalisering i Skåne regionen	Vurdering af sektorens udviklingsmuligheder i Skåne
Turismeerhvervet 11.000 i hotel, restaurant og konference. Omfatter altså ikke camping, barer og hyttebyer. Det anslås, at erhvervet som helhed omsætte for SEK 12 mia. i 2000 (Skånetur, 2000).	SÖSK beskæftiger 492, og viser ud fra koncentrationsindekset ingen særlig koncentration. Bemærkelsesværdigt er det, at SÖSK har en så lille beskæftigelse inden for konference. Det virker som om, at afstand til Malmø/Helsingborg er en afgørende faktor.	Turismesektoren på Bornholm er betydelig og anses som en af øens tre hovederhverv. Samlet beskæftigede hotel- og restaurantvirksomhed mv. 1085 personer i 2002.	Det gælder generelt, at erhvervet stort set er spredt jævnt over hele regionen. Undtaget dog konferencevirksomhed, som er koncentreret i de bynære regioner Eslöv og Ångelholm. <i>De manglende koncentrationstendenser må anses at være et metodisk problem. Regionerne er for store til at kystnære koncentrationer giver udslag.</i>	Strategierne retter sig generelt mod profilering produktudvikling i netværk og er på den måde ganske traditionelle. Man taler om en skånsk catering cluster. Slotsferier etc. Generelt viser interview, at turismeerhvervet anses at have store vækstpotentialer, men bevidstheden om dette er lav. Undtaget er de perifere dele af Skåne, hvor beskæftigelse og befolkningsproblematik er et problem. Med andre ord, turismen ses i disse områder som en strategi, der skal erstatte faldende konkurrenceevne inden for andre erhverv.
13.000 I den anvendte definition af it- sektoren er handel med it ikke medtaget.	SÖSK er i en regional sammenhæng meget underforsynet med it- virksomheder. Koncentrationsindekset er 0,08, lidt højere hvis handel medtages.	It-branchen er stort set fraværende på Bornholm. I en undersøgelse af den bornholmske IKT-sektor regnes den til at beskæftige 159 personer. Flertallet af disse var beskæftiget inden for handel med it og telefoni. Virksomheder, der producerede software, var få og ofte beskæftigede de kun indehaveren. ⁴⁵	Iflg. denne definition er Øresundsregionens it-sektor mindre end Stockholms ditto, og der findes ingen koncentrationer. Lund/Malmø ligger højest med indeks 1,1; Kristianstad indeks 0,76. Generelt er niveauet lavt. Koncentrationen må ses i et øresundsperspektiv, hvor branchens kerne er lokaliseret i Kbh./Malmø/Lund.	Ses Øresundsregionen i sin helhed, er de institutionelle forudsætninger særdeles gode. Uddannelser, antal ph.d., forskningsparker mv. Men Skåne savner en profil og kendetegnes af et for ringe samarbejde mellem virksomhederne. Skånes it-erhverv vurderes som særdeles konkurrencedygtigt og med indbygget vækst- potentiale, baseret på nærheden til Kbh., de institutionelle forudsætninger og det relative lave svenske lønniveau.
Emballage 6.600	SÖSK beskæftiger 601 personer og er stærke inden for produktion af plastemballage (7,95) og emballering.	Inden for emballageindustrien har Bornholm en enkelt større virksomhed, Petterson Beck A/S med 40 ansatte: Virksomheden producerer emballage til frosset torsk på verdensmarkedet.	Skånes emballagevirksomhed er førende i Sverige (internationalt) og har konkurrencefordele gennem en stor fleksibilitet, omstillingsevne og trykknikker. Kernen af sektoren er lokaliseret i Lund med Tetra Pak, men også andre virksomheder er lokaliseret i området.	Levnedsmiddelbranchen er den vigtigste kunde, som aftog 50% af den samlede emballage- produktion i Sverige 1996. Branchen er domineret af store virksomheder, og det er vanskeligt at etablere nye, medmindre de baseres på en innovation eller/og har kapital i ryggen (modent marked).

45 Forudsætninger og muligheder for den fremtidige IKT-udvikling på Bornholm. En regional IKT-analyse. Jesper Manniche, Bornholms Forskningscenter, 2000.

Antal ansatte i Skåne	SÖSK: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Bornholm: antal ansatte indeks for specialisering i A -regionen samt kvalitative data	Lokalisering i Skåne-regionen	Vurdering af sektorens udviklingsmuligheder i Skåne
Levnedsmiddelsektoren beskæftiger 25.000 personer. (40.000, hvis relaterede erhverv inkluderes. Det anslås, at 25-30% af arbejdskraften i Skåne er beskæftiget i virksomheder, der direkte eller indirekte er afhængige af levnedsmiddelproduktion.	Der er ca. 2.000 beskæftiget med animalsk eller vegetabilsk landbrugsproduktion. Fiskeri, 56 ansatte. Levnedsmiddelindustri 1.190 (Ingelstad Kalkon, Skåne Mejerier, Åkesson, Danisco sugar).	Levnedsmiddelsektoren inkl. landbrug og fiskeri er Bornholms helt dominerende sektor. 1.094 personer var i 2002 beskæftiget ved landbrug, gartneri og skovbrug. Nærings og nydelsesmiddelindustrien beskæftigede samme år 1.455 personer. Det bornholmske landbrug inkl. tilknyttede forarbejdnings- og engrosvirksomheder følger den traditionelle danske udvikling gennem strukturudvikling i primærsektoren og stadige fusioner i forarbejdningsdelen. Det primære fiskeri har pga. kvoter været stadig faldende. Fiskeindustrien er baseret på nationale og udenlandske landinger, samt import af frosset fisk fra Nordatlanten, og specielt Espersen har kunnet opretholde en produktionsvolumen og er førende nationalt inden for sin niche.	Primærerhvervet er stærkt i hele Skåne undtagen de nordlige indlandsregioner. SÖSK er førende i Skåne, det primære landbrug og med et koncentrationsindeks på 5,5, hvilket selvfølgelig forstærkes af det lave befolkningstal sammenlignet med Malmø og Helsingborg. 80% af de ansatte i industrien er beskæftiget i Malmø, Helsingborg og Kristianstad.	Branchen kendetegnes af stadig større brug og koncentration af industrien, men domineres af nogle få dagligvarekæders fulde kontrol af markedet. Generelt er den traditionelle levnedsmiddelproduktion udsat for pres og lav vækst. Selv i primærerhvervet må man produktudvikle og niche sig ind i traditionelle produktioner. Generelt er væksten i branchen lav. Specielt inden for områder med en med lav forædlingsgrad, hvorimod der er en betydelig større vækst inden for functional foods økologiske produkter samt convenience food. Skyldes tæt kobling mellem forskning og erhverv og et krævende hjemmemarked
Life science 7.600. (80.000 hvis plejesektoren inkluderes).	Stort set fraværende i SÖSK med totalt 169 ansatte, men med en specialisering inden for tandproteser 90, indeks 6,02, og produktion af medicinsk udrustning 78, indeks 1,32.	Ses der bort fra hospitaler og den primære sundhedspleje målrettet lokalbefolkningen, er sektoren stort set fraværende på Bornholm.	5.500 af de omtrent 6.100 ansatte i sektoren er beskæftiget i Lund, Malmø og Helsingborg.	Denne sektors konkurrenceevne er helt afhængig af dens kobling til forskningen, samt af en stadig større integration mellem sektorerne på Sjælland og i Skåne.

Käll- och litteraturförteckning

- Arbetsförmedlingen i Öresundsregionen. (2002). *Flaskehalsar*.
- Arbetsförmedlingen i Skåne. (2002). *Skånes arbetsmarknad*.
- Arrow, K. J. (1962). Learning by Doing, in *Review of Economic Studies*. Vol. XXIX.
- Berg, P-O., Linde-Laursen, A. & Löfgren, O. (Eds.). (2000). *Invoking a Transnational Metropolis. The Making of the Öresund Region*. Lund (Studentlitteratur).
- Bornholms Amt. (2001). *Industriens regionale hovedtal 2001*. Dansk Industri.
- Bornholms Amt. (2001). *Regionplan 2001*. Teknisk Forvaltning.
- Bornholms Amt, Kommunerne på Bornholm & Bornholms Erhvervs-knudepunkt. (2002). *Bornholm i tal 2002*.
- Bornholms Erhvervscenter TIC. (2001). *Distancearbejde*.
- Bornholms Erhvervscenter TIC. (2003). *Erhvervsanalyse for Bornholm*.
- CPMR Regional Policy/Peripheries Forward Studies Unit. (2001). *Study on the Construction of a Polycentric and Balanced Development Model for the European Territory - A Point of View of Europe's Maritime Peripheries*.
- Dahmén, E. (1988). Development Blocks in Industrial Economies, in *Scandinavian Economic History Review*, Vol. XXXVI, No. 1.
- Erhvervs- og Boligstyrelsen. (2002). *De danske kompetenceklynger - Kortlægning ved hjælp av kvantitative metoder*.
- Erhvervsfremme Styrelsen/Erhvervsministeriet. (2001). *Kompetenceklynger i dansk erhvervsliv - en ny brik i erhvervs politikken*.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Basic Books.
- Freeman, C. (1995). *National Systems of Innovation in Historical Perspective*. Cambridge Journal of Economics.
- Hagström, H. & Palmgren, L. (2001). *Regional benchmarking - ett verktyg för att stärka en regions konkurrenskraft*. Malmö (Studentkraft).
- Hansen, P.A. & Serin, G. (2001). *Regionala näringslivsstrukturer i Öresundsregionen - mellan centrum och periferi*. Roskilde Universitetscenter, forskningsrapport 122.
- Haywood, M. (1998). Economic Business Cycles and the Tourism Life-Cycle Concept, in Ioannides, D. & Debbage, K.G. *The Economic Geography of the Tourist Industry. A Supply-Side Analysis*. Routledge.
- Hippel, E. von. (1988). *The Sources of Innovation*. New York University Press.
- Johnson, B. (1992). Towards a New Approach to National Systems of Innovation, in Lundvall, B-Å: *National Systems of Innovation*. Pinter.

Københavns Statistik: Öresundsregionen C. (2003). Statistiksamling.

Interreg IIC - Being neighbour to a large urban area.

Første delrapport (2000a) Analyse af Syd-, Østsjælland og Møns udviklingsmuligheder som nabo til Øresundsmetropolen.

Anden delrapport (2000b) Analyse af flyttemønstret i Syd-, Østsjælland og Møn.

Delprojekt 1 (2000c) Infrastruktur och kommunikationer. (Planering och miljö. Region Skåne).

Delprojekt 2 (2000d) Tågtrafik som utvecklingsfaktor - exemplet Sösdala. (Planering och miljö. Region Skåne).

Delprojekt 4 (2001a) Strategier för ökad bosättning i Skånes storstadsnära landsbygd - exemplet Hörby kommun. (Planering och miljö. Region Skåne).

Being neighbour to a large urban area - the Öresund metropolis (2001b) A strategic action plan - suggestions for a future strategy on the development of business and settlement on South-, East Zealand and Møn.

Distansarbete (2001c). Utvecklingsmöjligheter för storstadsnära områden i Skåne - exemplet Simrishamns kommun. Delrapport 4. (Planering och miljö. Region Skåne).

Købmandsstandens Oplysnings Bureau & Bornholms Erhvervscenter, TIC. (2003). Erhvervsanalyse for Bornholm.

Københavns Kommune. (2002). *Øresundsregionen på tværs*. Orientering fra Københavns Kommune, Statistisk kontor nr. 37, december 2002.

Lund, L. (2000). *Konjunkturanalyse for Bornholm 1987 til 1996*. Department of Economics- Copenhagen Business School.

Lundwall, B-Å. (1992). *National Systems of Innovation*. Pinter.

Milne, S. & Pohlmann, C. (1998). Continuity and Change in the Local Hotel Sector: Some Evidence from Montreal, in Ioannides, D. & Debbage, K.G. *The Economic Geography of the Tourist Industry. A Supply-Side Analysis*. Routledge.

Minsiteriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling. (2002). *Regionernes IT-Status 2002*.

Manniche, J. & Nyberg, L. (2001). *Bornholm fra industri- til informationsamfund. Regionale perspektiver af transportændringerne og den informationsteknologiske udvikling*. Bornholms Forskningscenter.

Marcussen, C.H. (2003). Undersøgelse af hindringer for transittrafik mellem Bornholm og det øvrige Danmark gennem Sverige. Center for Regional- og Turismeforskning.

Nilsson, M., Svennson-Henning, M. & Wilkenson, O. (2002). *Skånska kluster och profilområden. En kritisk granskning*. Näringslivsutveckling Region Skåne.

Nilsson, P.Å. (2002). *Turismeerhvervet på Bornholm - netværksarbejde og omstrukturering*. Center for Regional- og Turismeforskning.

Nyberg, L. (2001). *Undersøgelse af Bornholms til- og fraflytning*. Bornholms Forskningscenter.

OECD. (2003). *Territorial Review. Öresund, Denmark/Sweden.*

Perspektiver for Bornholms udvikling 2001-2005.

Petersen, T. (2001). *Strategier for kompetenceudvikling i det bornholmske turismeerhverv.* Bornholms Forskningscenter.

Regeringen. (2003). *Den regionale vækststrategi.*

Region Skåne. (2003). *Framsteg. Att stimulera utvecklingen i hela Skåne.* Verksamhetsplan för regional Utveckling 2003.

Sachs, C. (2001). *Gränslös sjukvård i Öresundsregionen.* Öresundskomiteen/Öresund Direkt.

Storgaard, K, Manniche, J. & Marcussen C.H. (1996). *Teknologianvendelse og - fornyelse i bornholmske erhverv.* Bornholms Forskningscenter.

SÖSK-Bornholm. (2002). *Samarbetet Sydöstra Skåne/Bornholm i ett Öresundsperspektiv. Strategi och former för samarbetet 2003-2005.*

Öresundskompass: 2. halvår 2002, och 1. halvår 2003.

Öresundskomiteen (odaterad). *Succeskriterier og indikatorer i det gränseregionale udviklingsarbejde.*

Öresundskomiteen. (2001). *Mötesplats Öresund.*

Öresundskomiteen. (2003). *Presentation av Öresundskomiteen.*

Öresundskomiteen. (2003). *Öresundskomiteen 10 år.*

Öresundskomiteen. (2003). *Årsberetning 2002.*

Öresundskonsortiet. (2002). *Årsrapport 2002.*

Öresundsregionens Arbetsmarknadspolitiska Råd (ÖAR 2003). *Plan för det arbetsmarknadspolitiska samarbetet i Öresundsregionen 2003.*

Öresundsregionens Arbetsmarknadspolitiska Råd, Københavns kommune, Region Skåne och Malmö kommun (2003) *Pendling over Øresund. Undersøgelse af holdninger og adfærd i forhold til pendling over Øresund.* 1. opfølgning, juni 2003.

Hemsidor

www.am.se

www.brk.dk

www.dst.dk

www.it-bridge.com

www.oecd.org

www.oem.dk

www.orestat.scb.se

www.oresunddirekt.com

www.oresundskomiteen.dk

www.oresundnetwork.com

www.scb.se

www.simrishman.se
www.sjobo.se
www.skane.org
www.skane.se
www.skurup.se
www.tomelilla.se
www.ystad.se

Intervjupersoner (maj -juni 2003)

Jerker Bjurnemark, Sydsverige Carrefour

Carsten Gjessing, Bornholms Erhvervscenter TIC

Lena Eriksdotter, Carrefour Sydsverige

Karen-Margrethe Hansen Bager, Bornholms Regionskommune

Hagelskjær, Gitte, AF Bornholm

Carl Ilsøe, Bornholms Regionskommune

Lillian Jensen, Öresundskomiteen

E. Johansen, Borngros ApS

Thomas Lantz, Ystads kommun

Birger Olofsson, Öresundskomiteen

R.B. Schou, Danske Industrier - Bornholm

Malin Ullman, Carrefour Sydsverige

Tidligere udgivelser

- Carl Henrik Marcussen: Undersøgelse af hindringer for transittrafik mellem Bornholm og det øvrige Danmark gennem Sverige. Udarbejdet for samarbejdet Sydöstra Skåne/Bornholm. August 2003.
- Ann Hartl: Survey of Visitors to Bornholm. January - December 2002. June 2003.
- Per Åke Nilsson: Turismeerhvervet på Bornholm - netværksarbejde og omstrukturering. Juli 2002.
- Per Åke Nilsson: Rekreation og tilgængelighed i et tætbeholdt område - brug og attituder i det agrare Danmark. Juni 2002.
- Ann Hartl and Charlotte R. Rassing: Survey of Visitors to Bornholm. January 2001 - December 2001. Maj 2002.
- Tage Petersen: Strategier for kompetenceudvikling i det bornholmske turismeerhverv. September 2001.
- Jesper Manniche og Lars Nyberg: Bornholm fra industri- til informationssamfund. Regionale perspektiver af transportændringerne og den informationsteknologiske udvikling. August 2001.
- Charlotte R. Rassing og Johnny Rassing: STEAM for Færøerne maj 2000 - april 2001 sammenlignet med maj 1999 - april 2000. August 2001.
- Szilvia Gyimothy et al: Kulturarv. Du er guiden! Juli 2001.
- Charlotte R. Rassing og Anders Sørensen: Revideret udgave. Spørgeskemaundersøgelse af personer, der afrejser Færøerne, 15. maj 1999 - 14. maj 2000. Marts 2001.
- Charlotte R. Rassing: Survey of Visitors to Bornholm. January 2000 - December 2000. Februar 2001.
- Jesper Manniche: Forudsætninger og muligheder for den fremtidige IKT-udvikling på Bornholm. En regional IKT-analyse. November 2000.
- Charlotte R. Rassing og Anders Sørensen: Spørgeskemaundersøgelse af personer, der afrejser Færøerne, 15. maj 1999 - 14. maj 2000. Oktober 2000.
- Tage Petersen: Rammer for en bornholmsk videregående uddannelsesstrategi. Juni 2000.
- Jie Zhang og Charlotte Rassing: Tourism Impact Studies. The Case of Bornholm. Maj 2000.
- Jesper Manniche og Lars Nyberg: Erhvervsliv, transporter og udviklingsbetingelser på Bornholm. Rapport fra en spørgeskemaundersøgelse. Maj 2000.
- Szilvia Gyimothy: The Quality of Visitor Experience. A Case Study in Peripheral Areas of Europe. Ph.d.-afhandling. Maj 2000.
- Charlotte R. Rassing: Survey of Visitors to Bornholm. January 1999 - December 1999. April 2000.
- Anders Sørensen: Travellers in the periphery. December 1999.
- Svend Lundtorp: Statens engagement på Bornholm. November 1999.
- Jie Zhang og Charlotte R. Rassing: Dansk sammendrag af: Betydningen af turismen på Bornholm. Oktober 1999.
- Carl Henrik Marcussen: Internet Distribution of European Travel and Tourism Services. The Market, Transportation, Accommodation and Package Tours. August 1999.
- Edited by Frances Brown and Derek Hall: Case Studies of Tourism in Peripheral Areas. August 1999.
- Anders Hedetoft og Jesper Manniche: De bornholmske landdistrikter. Analyse af udviklingsrammer og muligheder. August 1999.
- Charlotte Rassing og Svend Lundtorp: Konkurrence mellem overnatningsformer. Juli 1999.
- Susanne Storm: Air Transport Policies and Frequent Flyer Programmes in the European Community - a Scandinavian Perspective. Maj 1999.
- Peter Saabye Simonsen, Birgitte Jørgensen, Derek Robbins: Cycling tourism. Marts 1999.
- Charlotte Rømer Rassing: Survey of Visitors to Bornholm. January 1998 - December 1998. Februar 1999.
- Edited by Jesper Manniche: Searching and Researching the Baltic Sea Region. Proceedings from an international research seminar on Bornholm, April 1998. December 1998.
- Petter Dybedal: Theme Parks as Flagship Attractions in Peripheral Areas. December 1998.
- Carl Henrik Marcussen, Mulighederne for forbedret udnyttelse af IT til markedsføring og slag/distribution af bornholmske turismeprodukter. Oktober 1998.

- Benedicte Bull: Encouraging Tourism Development Through the EU Structural Funds - the implementing of EU programmes on Bornholm and the tourism sector's use of them. September 1998.
- Per Åke Nilsson: Bo på Lantgård - en studie av bondgårdsturism som idé. Juli 1998.
- Ed. by Jesper Manniche: Baltic Social Science Research in Scandinavian countries and Germany. State of the Art. Juli 1998.
- Lars Lund og Ulrik Storm: Bornholms Teknologiske Udvikling - Vurdering af konkrete forslag til IT-investeringer. Maj 1998.
- Tomas Vedsmand: Fiskeriets regulering og erhvervsudvikling - i et institutionelt perspektiv. Ph.d.-afhandling. Maj 1998.
- Carl Henrik Marcussen: Distribution af danske turismeprodukter i Europa - status, trends og udviklingsmuligheder. Maj 1998.
- Charlotte R. Rassing: Survey of Visitors to Bornholm, January 1997 - December 1997.
- Kresten Storgaard, Birgit Jæger, Jesper Manniche, Carl Henrik Marcussen, Jimmi Hansen, Sune Johansson: Bornholm på Nettet. December 1997.
- Kresten Storgaard, Jesper Manniche, Jimmi Hansen: IT-initiativer på Bornholm. BTU-projektets handlingsrettede arbejde. December 1997.
- Tage Petersen: Videregående uddannelsesinstitutioner og regional udvikling i perifere områder - et case-studie på Gotland. December 1997.
- Jie Zhang og Svend Lundtorp: BornholmsTrafikkens økonomiske og beskæftigelsesmæssige betydning for Bornholm. Oktober 1997.
- Charlotte R. Rassing: STEAM. Datainput og -bearbejdning. Oktober 1997.
- Charlotte R. Rassing: STEAM for Allinge-Gudhjem Kommune. 1995 sammenlignet med 1996. Oktober 1997.
- Charlotte R. Rassing: STEAM for Ebeltoft Kommune. 1995 sammenlignet med 1996. Oktober 1997.
- Charlotte R. Rassing: STEAM for Sydthy Kommune. 1995 sammenlignet med 1996. Oktober 1997.
- Charlotte R. Rassing og Ann. Hartl-Nielsen: Survey of Visitors to Bornholm, January 1996 - December 1996. August 1997.
- Elin Sundgaard: Hotel- og restauranterhvervet - med Bornholm som case. Juni 1997.
- Ann. Hartl-Nielsen, Charlotte Rømer Rassing and Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. October - December 1996. Juni 1997.
- Ann. Hartl-Nielsen, Charlotte Rømer Rassing and Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. July - September 1996. Juni 1997.
- Jie Zhang: The Economic Relations between the European Union and East Asia. Ph.D. thesis. Juni 1997.
- Birgit Jæger & Kresten Storgaard (eds.): Telematics and rural development. Proceedings from an International Workshop on the Danish Island of Bornholm. Juni 1997.
- Svend Lundtorp: Turisme - struktur, økonomi og problemstillinger. Maj 1997.
- Palle Mikkelsen: Status for Bornholm. April 1996.
- Ann. Hartl-Nielsen, Charlotte Rømer Rassing and Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. July 1995 - June 1996. April 1997.
- Anne-Mette Hjalager: Environmental regulation of tourism. Strategies and prospects on three European islands: Bornholm, Mallorca and the Isle of Wight. November 1996.
- Udkantsområder - Regional- og turismeforskning på Bornholms Forskningscenter. En antologi. November 1996.
- Louise Twining-Ward og Tom Twining-Ward: Tourist Destination Development. The Case of Bornholm and Gotland. November 1996.
- Peter Saabye Simonsen og Birgitte Jørgensen: Cykelturisme. En økonomisk og miljømæssig bæredygtig turismeform? Oktober 1996.
- Carl Henrik Marcussen: Turistinformations- og bookingsystemer. Oktober 1996.
- Steen Schønemann: Bornholm: Economic Structures and Development. Oktober 1996.
- Ann. Hartl-Nielsen, Charlotte Rassing Riis, Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. April - June 1996. Oktober 1996.

- Ann. Hartl-Nielsen, Charlotte Rassing Riis, Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. January - March 1996. Oktober 1996.
- Ann. Hartl-Nielsen, Charlotte Rassing Riis, Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. October - December 1995. Oktober 1996.
- Birgitte Nohr Jørgensen: Beskæftigelsesfremskrivninger i RIMO og EMIL. September 1996.
- Stephen Wanhill: Survey of Visitors to Bornholm. July - September 1995. September 1996.
- Kresten Storgaard, Jesper Manniche, Carl Henrik Marcussen: Teknologi-anvendelse og -fornyelse i bornholmske erhverv. September 1996.
- Anne-Mette Hjalager: Miljøinitiativer i turisme og fritid. August 1996.
- Keld Jensen og Tage Petersen: Uddannelsespolitik i et udkantsområde. Juni 1996.
- Keld Jensen og Tage Petersen: Analyse af uddannelsesstrukturen på det bornholmske arbejdsmarked. Juni 1996.
- Anders Fitje: Naturbasert oplevelsesturisme på Bornholm. April 1996.
- Thomas Rafn: Turismens økonomiske betydning for de danske amter. April 1996.
- Kirstin Blomgren Jørgensen: Kirkerne og turismen. Marts 1996.
- Stephen Wanhill: Principles of Tourist Destination Development. Januar 1996.
- Keld Jensen: Befolkningsudviklingen på Bornholm. December 1995.
- Tage Petersen: Interreg-Bornholm. December 1995.
- Birgit Jæger, Jesper Manniche, Carl Henrik Marcussen og Kresten Storgaard: Telematik. Nye veje for Bornholm? November 1995.
- Svend Lundtorp: Denmark og EU's Committee of Regions. Juni 1995.
- Jesper Manniche: Informationsteknologi i bornholmske erhverv. Juli 1995.
- Thomas Rafn: Turismens økonomiske betydning for Bornholm. Juni 1995.
- Susanne Jensen og Christian Hansen: Turisme og beskæftigelse. Marts 1995.
- Steen Schønemann: En ø uden tilskud. Januar 1995.
- Steen Schønemann: Bornholms befolkning, erhvervsstruktur og udvikling. Marts 1994.
